

He Manu Taketake

He Tuhinga Whakangahau

He Manu Tuhituhi

He Pukapuka Arataki i te Kaituhi

Ngā Ihirangi

Hei Whakamārama	4
Kua tangi te kākā!	5
Te Pūtake o te Tuhinga Whakangahau	6
Ngā Momo Tuhinga Whakangahau	7
Te Paki Whakangahau	8
He Paki Whakangahau hei Tauira	9
Ngā Āhuatanga Reo o te Paki Whakangahau	10
Ngā Wāhanga o te Paki Whakangahau	13
He Ara Tuhituhi i te Paki Whakangahau	16
He Tauira Anō	27
Te Whakaari Whakangahau	34
He Whakaari Whakangahau hei Tauira	35
Ngā Āhuatanga Reo o te Whakaari Whakangahau	37
Ngā Wāhanga o te Whakaari Whakangahau	40
He Ara Tuhituhi i te Whakaari Whakangahau	44
Te Whiti Whakangahau	59
He Whiti Whakangahau hei Tauira	60
Ngā Āhuatanga Reo o te Whiti Whakangahau	61
Ngā Pātai Ārahi i te Tuhituhi Whiti Whakangahau	65
He Tauira Anō	68
He Mahere Ārahi i te Tuhituhi	75
Ngā Tauira Tuhinga	83
Te Kuputaka	92
Ngā Tohutoro	93
Te Matapaki	94
Te Tukanga Tuhituhi	96

Hei Whakamārama

He pukapuka tēnei mā te kaiako, mā te ākonga hoki, he pukapuka āwhina i ngā akoranga tuhituhi whakangahau.

Ki te kaiako,

Ko te tikanga māu tēnei pukapuka e whakamahi. Māu te wāhanga o te pukapuka me te tauira tuhinga e whiriwhiri e hāngai ana ki te momo akoranga, ngā mōhiotanga me ngā pūkenga o ngā ākonga.

Te pūtake o tēnei pukapuka

Ko te pūtake o te pukapuka nei he whakaatu i:

- Te pūtake o te tuhinga whakangahau
- Ngā āhuatanga reo o ngā momo tuhinga whakangahau
- Tētahi ara tuhituhi, ētahi pātai ārahi rānei mō ia momo tuhinga whakangahau
- Ētahi momo tuhinga whakangahau
- Ngā wāhanga o ētahi momo tuhinga whakangahau

He tuhinga hei tauira¹

Kua whakaaturia tētahi tauira tuhinga mō ia momo tuhinga whakangahau. Mō te paki whakangahau me te whakaari whakangahau ka whāia e te kaituhi tētahi ara tuhituhi hei tuhi i tāna tauira tuhinga. Ko te pūtake o te ara tuhituhi he āwhina i ngā ākonga ki te tīmata ki te takahi i te ara tuhituhi paki, tuhituhi whakaari hoki. Mō te whiti whakangahau ka whakautu te kaituhi i ētahi pātai ārahi hei tuhituhi i tāna tauira tuhinga.

Te matapaki

Ka kite koe i te weka i ētahi whārangī o tēnei pukapuka. Ko te putanga o te weka he tohu whakamaumahara mā te matapaki ka oti pai ai tēnei wāhanga o te tuhinga. Mā te whakawhitiwhiti kōrero, mā te āta pātaitai a te kaiako e āwhinatia ai te ākonga kia whanake ūna pūkenga tuhituhi. Kei muri i tēnei pukapuka he whārangī e whakaatu ana i ngā huarahi matapaki, ngā momo matapaki me ētahi pātai hei āwhina i te kaituhi.

Te tukanga tuhituhi

Kua whakaaturia tētahi tukanga tuhituhi ki muri i tēnei pukapuka. Ko te tikanga kia toro haere te kaituhi ki ngā wāhanga o te tukanga nei kia pai ai te takoto o tāna tuhinga.

He tauira anō

Ko ngā tauira anō hei whakaatu i te whanaketanga o ngā āhuatanga reo, ngā tikanga tuhituhi me ngā kupu mō te tuhinga whakangahau. Whiriwhiria te tauira e hāngai ana ki ngā pūkenga me ngā mōhiotanga o ngā ākonga hei whakaakoranga.

Me pēhea te whakamahi i tēnei pukapuka?

Ko te mea nui, i te tīmatanga māu ēnei momo tuhinga e whakaatu, e whakaako hoki mā te **huarahi whakaako tuhituhi ngātahi**. Whai muri, ka mahia mā te **huarahi whakaako tuhituhi me te arahanga**, tae noa ki te wā ka taea e te ākonga te mahi mā te **huarahi whakaako tuhituhi takitahi**.²

Ko te mahere e whai nei hei āwhina i a koe ki te tāutu i te huarahi whakaako tuhituhi e tika ana mō ngā ākonga.

Ngā Reanga³ o He Ara Rērere me ngā Huarahi Whakaako

	Te Huarahi Whakaako Tuhituhi Ngātahi	Te Huarahi Whakaako Tuhituhi me te Arahanga	Te Huarahi Whakaako Tuhituhi Takitahi
Ka Oho	Te whiti whakangahau		
Ka Whai Huruhuru	Te whiti whakangahau		
Ka Marewa	Te paki whakangahau Te whakaari whakangahau Te whiti whakangahau		
Ka Rere		Te paki whakangahau Te whakaari whakangahau Te whiti whakangahau	Te paki whakangahau Te whakaari whakangahau Te whiti whakangahau

¹ Kei muri i tēnei pukapuka he kape o ngā tauira tuhinga katoa. Ka taea ēnei whārangī te tārua.

² Tirohia te pukapuka aratohu mā te kaiako *Ka Rere te Manu ki te Ao Tuhituhi*, Te Wāhanga Tuatoru, mō te whakamāramatanga o ēnei huarahi e toru mō te whakaako tuhituhi.

³ Tirohia te pukapuka aratohu mā te kaiako *Ka Rere te Manu ki te Ao Tuhituhi*, Te Wāhanga Tuarua, mō ngā āhuatanga o ngā ākonga kei ngā reanga ‘Ka Oho’, ‘Ka Whai Huruhuru’, ‘Ka Marewa’, ‘Ka Rere’.

Kua tangi te kākā!

Tēnā koutou katoa.

Ki tā ētahi he atamai, he tinihangā te kākā, he pukutākaro hoki, nō reira he manu whakahiki i te ngākau. Ko te kākā hoki he manu whakaoho i te tangata i te ata pō.

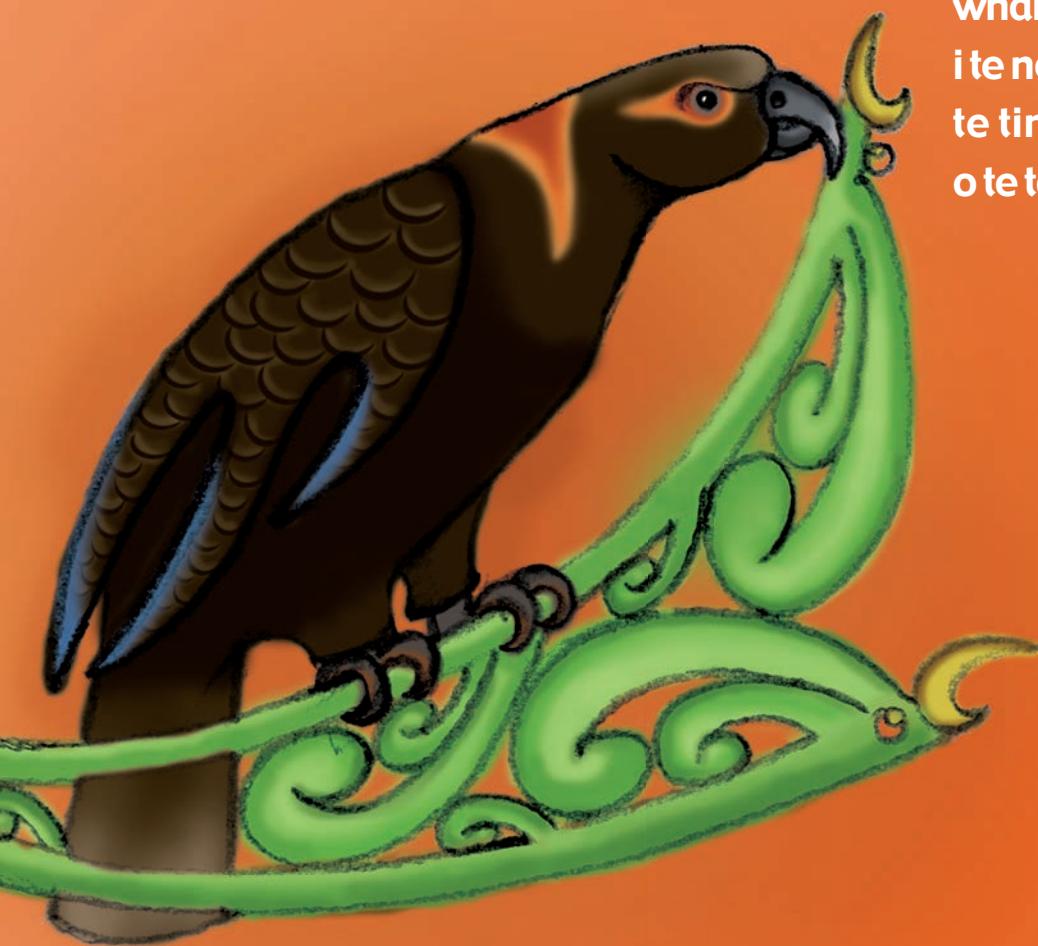
Mā ēnei tuhinga ka whakahikitia, ka whakaohotia te hinengaro me te ngākau o te kaipānui.

Heoi anō, ko Kākā te kaiārahi hei tuhituhi i te tuhinga whakangahau.

Te Pūtake o te Tuhinga Whakangahau

Ko te pūtake o te tuhinga
whakangahau he
whakahiki, he whakaoho
i te ngākau, te hinengaro,
te tinana me te wairua
o te tangata.

Ngā Momo Tuhinga Whakangahau

Ka tirohia ēnei momo tuhinga whakangahau e toru:

1. Te paki whakangahau
2. Te whakaari whakangahau
3. Te whiti whakangahau

**Hei whakataurite i te paki whakangahau,
te whakaari whakangahau me te
whiti whakangahau**

	Te Whakamāramatanga
Te Paki Whakangahau	He momo tuhinga ka whai i tētahi mahi mai i tōna tīmatanga ki tōna teiteitanga, ā, tae noa ki tōna whakataunga.
Te Whakaari Whakangahau	He momo tuhinga ka whai i tētahi mahi mai i tōna tīmatanga ki tōna teiteitanga, ā, tae noa ki tōna whakataunga. Heoi, ko te āhuatanga motuhake o te whakaari, ka tuhia i te tuatahi, kātahi ka whakakitea ā-wahatia.
Te Whiti Whakangahau	He momo tuhinga poto kua tuhia hei whakangahau i te kaipānui. Mā te ariā whakangahau me te oro o te reo te hinengaro me te wairua o te tangata e whakaoho.

Te Paki Whakangahau

Te Pūtake

Ko te pūtake o te pakī
whakangahau, he whakaihīhi
i te kaipānui mā te whai i te
putanga o tētahi mahi, te tipu
o te mahi me te whakataunga
o te mahi.

He Paki Whakangahau hei Tauira

*Ka whakaatu au i te paki whakangahau
kua tuhia e Te Kauru mō tōna kuia wareware.*

Ka whakaaturia:

- Ngā āhuatanga reo
- Ngā wāhanga
- Te ara tuhituhi i whāia e Te Kauru

Tirohia tāna tuhinga:

Kuia Wareware

Kei te noho tahi māua ko tōku kuia. Tōku waimarie hoki, nā te mea ko ia te kuini o tō māua kāinga, ā, ko au te kīngi. He tino whare tō māua, he whare kikī ana i te kōrero, kikī ana i te kata, kikī ana i te aroha. Heoi anō, he kuia wareware tōku kuia.

Me mau mōwhiti tōku kuia hei pānui pukapuka, engari he kuia tino wareware ia. la rā, ia rā, ka kimi ia i ūna mōwhiti. I tētahi ahiahi pō i pīrangī tōku kuia ki te pānui i te niupepa, heoi kua wareware anō i hea ūna mōwhiti.

I te tuatahi, ka haere atu tōku kuia ki roto i tōna rūma moe ki te kimi i ūna mōwhiti. I reira ia e whakapau ana i te rima miniti ki te tirotiro, me tāna hāmeme ki a ia anō. Otirā, kore rawa i kitea ngā mōwhiti.

I te tuarua, ka kimi tōku kuia i roto i te wharepaku. He tirohanga tere tērā. Ka puta mai ia me tāna tino māharahara, nā te mea kore rawa i kitea ngā mōwhiti.

I te tuatoru, ka kimi tōku kuia i roto i te rūma kaukau, me tāna tino hiahia ka kitea i reira ūna mōwhiti. Otirā, ka puta mai ia, ā, kore rawa i kitea ngā mōwhiti. Ka amuamu a Nani. Ka tata ia ki te kangakanga ki a ia anō.

Ka tūtaki māua ko tōku kuia i te ara hīkoi o te whare. Ka pātai atu au ki tōku kuia, “Kei te kimi koe i te aha, Nani?” Ka tiro kau mai ia me te whakahoki, “Kei te kimi au i aku mōwhiti, Moko.”

Ka pakaru taku kata, nā te mea i reira tōku kuia e tū ana, e mau mōwhiti ana ki runga rawa atu o tōna māhunga. Ko tāku pātai atu ki a ia, “He aha ērā mea kei runga i tō māhunga, Nani?”

Ka rongo te whare i a māua e hemo ana i te kata, me tāku tīwaha atu, “Auē, Kuia Wareware! Ko koe te kuini o ngā kuia wareware katoa!” Ka rere te katakata me tā māua awhiawhi anō i a māua.

Ngā Āhuatanga Reo o te Paki Whakangahau

Ka tirohia ētahi o ngā āhuatanga reo o te paki whakangahau:

- Te reo tohu wāmua
- Te reo raupapa
- Te reo tautahi
- Te reo tohu i te mahi a tētahi atu
(te reo tautoru)
- Te whakawhitit kōrero
- Te reo whakaahua

Tirohia te whārangi e whai ake nei.

Te Whakamāramatanga o ngā Āhuatanga Reo

Te reo tohu wāmua

Ko tā tēnei reo he tohu i te wā i mahia ai tētahi mahi.

Hei tauira:

I tētahi ahiahi pō i pīrangi tōku kuia ki te pānui i te niupepa.

Te reo raupapa

Ko tā tēnei reo he tohu kei te whai mai tētahi āhuatanga i tētahi, **kia mārama te raupapa o ngā mahi**.

Hei tauira:

I te tuatahi, ka haere atu tōku kuia ki roto i tōna rūma moe.

I te tuarua, ka kimi tōku kuia i roto i te wharapaku.

I te tuatoru, ka kimi tōku kuia i roto i te rūma kaukau.

Te reo tautahi

Ka tuhia ētahi paki whakangahau nō te tirohanga tautahi, ānō nei kei roto te kaituhi i te paki.

Hei tauira:

Ka pātai atu au ki tōku kuia, “Kei te kimi koe i te aha, Nani?”

Kei te noho tahi māua ko tōku kuia.

He tino whare tō māua.

Te reo tohu i te mahi a tētahi atu (te reo tautoru)

Ka tuhia ētahi atu paki whakangahau, ānō nei e mātakitaki ana te kaituhi i ngā kiripuaki i a rātou e mahi ana.

Hei tauira:

He tino tauhou a Peti rāua ko Asa ki te tāone hou.

I whiwhi tō rāua māmā ki te tūranga hou i te kura.

He rawe tā rāua hīkoi atu.

Te whakawhititi kōrero

Ko ngā whakawhititi kōrero **ngā kupu i kōrerotia ai e ngā kiripuaki**. Mā te whakawhititi kōrero ka mōhiotia te tuakiri o te kiripuaki, ūna tino whakaaro, ūna kare-ā-roto hoki.

Hei tauira:

Ka rongo te whare i a māua e hemo ana i te kata, me tāku tīwaha atu, “Auē, Kuia Wareware! Ko koe te kuini o ngā kuia wareware katoa!”

Te reo whakaahua

Mā te reo whakaahua, arā, mā te āta whiriwhiri i ngā kupu hei whakaahua i te wāhi, i te āhua o ngā kiripuaki, i te mahi a ngā kiripuaki me ō rātou kare-ā-roto, ka ‘tuhia he whakaahua’ hei whakawana, hei whakaoho, hei whakauru i te kaipānui ki te paki.

Hei tauira:

He kuia tino wareware ia

He tino whare tō māua, he whare kikī ana i te kōrero, kikī ana i te kata, kikī ana i te aroha.

*Tirohia ngā āhuatanga reo
kua whakamahia e Te Kauru
i tāna paki whakangahau.*

Te reo tohu wāmua

I tētahi ahiahi pō

Te reo raupapa

I te tuatahi
I te tuarua
I te tuatoru

Te reo tautahi

māua
au

tō māua
tā māua

Te whakawhiti kōrero

“Kei te kimi koe i te
aha, Nani?”

“Kei te kimi au i aku
mōwhiti, Moko.”

Te reo whakaahua

He tino whare tō māua, he
whare kikī ana i te kōrero,
kikī ana i te kata, kikī ana
i te aroha.

He kuia tino wareware ia.
hāmeme, māharahara,
amuamu, kangakanga

Kuia Wareware

Kei te noho tahi māua ko tōku kuia. Tōku waimarie hoki, nā te mea ko ia te kuini o tō māua kāinga, ā, ko au te kīngi. He tino whare tō māua, he whare kikī ana i te kōrero, kikī ana i te kata, kikī ana i te aroha. Heoi anō, he kuia wareware tōku kuia.

Me mau mōwhiti tōku kuia hei pānui pukapuka, engari he kuia tino wareware ia. Ia rā, ia rā, ka kimi ia i ōna mōwhiti. I tētahi ahiahi pō i pīrangī tōku kuia ki te pānui i te niupepa, heoi kua wareware anō i hea ōna mōwhiti.

I te tuatahi, ka haere atu tōku kuia ki roto i tōna rūma moe ki te kimi i ōna mōwhiti. I reira ia e whakapau ana i te rima miniti ki te tirotiro, me tāna hāmeme ki a ia anō. Otirā, kore rawa i kitea ngā mōwhiti.

I te tuarua, ka kimi tōku kuia i roto i te wharepaku. He tirohanga tere tērā. Ka puta mai ia me tāna tino māharahara, nā te mea kore rawa i kitea ngā mōwhiti.

I te tuatoru, ka kimi tōku kuia i roto i te rūma kaukau, me tāna tino hiahia ka kitea i reira ōna mōwhiti. Otirā, ka puta mai ia, ā, kore rawa i kitea ngā mōwhiti. Ka amuamu a Nani. Ka tata ia ki te kangakanga ki a ia anō.

Ka tūtaki māua ko tōku kuia i te ara hīkoi o te whare. Ka pātai atu au ki tōku kuia, “Kei te kimi koe i te aha, Nani?” Ka tiro kau mai ia me te whakahoki, “Kei te kimi au i aku mōwhiti, Moko.”

Ka pakaru taku kata, nā te mea i reira tōku kuia e tū ana, e mau mōwhiti ana ki runga rawa atu o tōna māhunga. Ko tāku pātai atu ki a ia, “He aha ērā mea kei runga i tō māhunga, Nani?”

Ka rongo te whare i a māua e hemo ana i te kata, me tāku tīwaha atu, “Auē, Kuia Wareware! Ko koe te kuini o ngā kuia wareware katoa!”
Ka rere te katakata me tā māua awhiawhi anō i a māua.

Ngā Wāhanga o te Paki Whakangahau

E whā ngā wāhanga o te paki whakangahau:

1. Te tapanga
2. Te whakatakinga
3. Te raupapatanga mahi
4. Te whakataunga

Tirohia te whārangi e whai ake nei.

Te Whakamāramatanga o ngā Wāhanga

Te tapanga

Hei tāutu i te kaupapa o te paki.

Te whakatakinga

Hei whakamōhio atu ki te kaipānui i te whakatakinga o te paki.

Ka whakautua ēnei pātai:

1. Ko wai ngā kiripuaki?
2. He pēhea te āhua o te wāhi?

Ka tuhia hoki:

Tētahi rerenga tuhituhi e tohu ana i tētahi tū āhuatanga o te mahi kei te haere.

Te raupapatanga mahi

Hei whakamōhio atu ki te kaipānui i te raupapa o te mahi.

Ka whakautua ēnei pātai:

1. I pēhea te mahi i tīmata ai?
2. I pēhea te mahi i tipu haere ai ki tōna teiteitanga?
3. He aha tōna teiteitanga?

Te whakataunga

Hei whakamōhio atu ki te kaipānui i te whakataunga o te mahi.

Ka whakautua tēnei pātai:

I pēhea te mahi i tau ai?

*Tirohia ngā wāhanga e whā o te
pakiwhakangahau a Te Kauru.*

Te tapanga

Te whakatakinga

Te raupapatanga mahi

Te whakataunga

Kuia Wareware

Kei te noho tahi māua ko tōku kuia. Tōku waimarie hoki, nā te mea ko ia te kuini o tō māua kāinga, ā, ko au te kīngi. He tino whare tō māua, he whare kikī ana i te kōrero, kikī ana i te kata, kikī ana i te aroha. Heoi anō, he kuia wareware tōku kuia.

Me mau mōwhiti tōku kuia hei pānui pukapuka, engari he kuia tino wareware ia. Ia rā, ia rā, ka kimi ia i ūna mōwhiti. I tētahi ahiahi pō i pīrangī tōku kuia ki te pānui i te niupepa, heoi kua wareware anō i hea ūna mōwhiti.

I te tuatahi, ka haere atu tōku kuia ki roto i tōna rūma moe ki te kimi i ūna mōwhiti. I reira ia e whakapau ana i te rima miniti ki te tirotiro, me tāna hāmeme ki a ia anō. Otirā, kore rawa i kitea ngā mōwhiti.

I te tuarua, ka kimi tōku kuia i roto i te wharepaku. He tirohanga tere tērā. Ka puta mai ia me tāna tino māharahara, nā te mea kore rawa i kitea ngā mōwhiti. Ka amuamu a Nani. Ka tata ia ki te kangakanga ki a ia anō.

I te tuatoru, ka kimi tōku kuia i roto i te rūma kaukau, me tāna tino hiahia ka kitea i reira ūna mōwhiti. Otirā, ka puta mai ia, ā, kore rawa i kitea ngā mōwhiti. Ka amuamu a Nani. Ka tata ia ki te kangakanga ki a ia anō.

Ka tūtaki māua ko tōku kuia i te ara hīkoi o te whare. Ka pātai atu au ki tōku kuia, “Kei te kimi koe i te aha, Nani?” Ka tiro kau mai ia me te whakahoki, “Kei te kimi au i aku mōwhiti, Moko.”

Ka pakaru taku kata, nā te mea i reira tōku kuia e tū ana, e mau mōwhiti ana ki runga rawa atu o tōna māhunga. Ko tāku pātai atu ki a ia, “He aha ērā mea kei runga i tō māhunga, Nani?”

Ka rongo te whare i a māua e hemo ana i te kata, me tāku tīwaha atu, “Auē, Kuia Wareware! Ko koe te kuini o ngā kuia wareware katoa!”

Ka rere te katakata me tā māua awhiawhi anō i a māua.

He Ara Tuhituhi i te Paki Whakangahau

Ko te ara tuhituhi e whai ake nei hei āwhina i te kaituhi ki te whakarite me te whakatakoto i ngā wāhanga o te tuhinga.

E ono ngā wāhanga o tēnei ara tuhituhi:

1. Te whiriwhiri i te kaupapa o te paki
2. Te whakarite i te horopaki o te tuhinga
3. Te whakarite i te anga o te paki

Te whakarite me te tuhituhi i:

4. Te whakatakinga
5. Te raupapatanga mahi
6. Te whakataunga

*Kia mahara ake – kia tutuki pai ai te mahi tuhituhi,
me matapaki ia wāhanga o te ara e te kaituhi mā tētahi
huarahi matapaki.*

He Ara Tuhituhi

Te paki whakangahau

- Whiriwhiria tētahi kaupapa hei whakangahau i tētahi atu
- Whakawhitihiti kōrero mō te paki whakangahau

Te horopaki

Whakaarohipa:

1. Te pūtake	2. Ngā kaipānui
3. Te momo tuhinga	4. Te tapanga

Te anga o te paki

- Kohia ōu whakaaro mō te paki
- Whakaritea ngā wāhanga o te paki ki te mahere
- Tuhia ētahi kupu whakaahua mō te wāhi me ngā kiripuaki

Te whakatakinga

- Kohia āu tuhinga mō te whakatakinga i te mahere
- Tuhia te whakatakinga

Te raupapatanga mahi

- Kohia āu tuhinga mō te raupapatanga mahi i te mahere
- Whakaritea ngā tuhinga ki tētahi mahere ripo
- Tuhia te raupapatanga mahi

Te whakataunga

- Kohia āu tuhinga mō te whakataunga i te mahere
- Tuhia te whakataunga

I whai a Te Kauru i tēnei ara hei tuhituhi i tāna paki whakangahau mō tōna kuia wareware. Tirohia ngā whārangi e whai ake nei.

Te Paki Whakangahau

I te kōrerorero te akomanga o Te Kauru i ngā pakie whakakata ana i a rātou.

He nui ngā kōrero katakata ka maumahara a Te Kauru mō rāua ko tōna kuia me ā rāua mahi tahi. Heoi, ka tino hiahia ia ki te tuhituhi i te pakī whakangahau mō tōna kuia me ōna mōwhiti ka kimi haere ia i ia rā, i ia rā!

Te Horopaki

Ko te mahi tuatahi mā te kaituhi, ko te whakaaro ki te horopaki o tāna tuhinga.

Ka whakautu ia i ēnei pātai:

- 1. He aha te pūtake o te tuhinga?**
- 2. Mā wai te tuhinga?**
- 3. He aha te momo tuhinga?**
- 4. He aha tētahi tapanga mō te tuhinga?**

Tirohia ngā whakautu a Te Kauru ki ngā pātai mō te horopaki o te tuhinga. Ka whiriwhiri ia i tētahi tapanga kia hāngai pū ōna whakaaro ki tāna kaupapa. Ka taea e ia te tīni mēnā he whakaaro atu anō ka puta mai.

1. Te pūtake:	He whakangahau i te kaipānui mā te tuhituhi mō taku kuia wareware
2. Ngā kaipānui:	Ōku hoa me tōku whānau
3. Te momo tuhinga:	He paki whakangahau
4. Te tapanga:	Kuia Wareware

Te Anga o te Paki

Ka huri i nāianei a Te Kauru ki te whakarite i te anga o tāna tuhinga ki te mahere. Ka whakautu ia i ngā pātai kei ia wāhanga, ā, ka tuhi hei tuhinga tīpoka.

Te Tapanga: Kuia Wareware

Te Mahi: Ka ngaro i tōku kuia ana mōwhiti. Ka kimi haere ia i ngā mōwhiti, kātahi ka kitea e au i tōna māhunga.

Te Whakataunga

I pēhea te mahi i tau ai?

Ka kitea e au ngā mōwhiti i te māhunga o tōku kuia. Ka katakata māua.

Te Whakatakinga

1. Ko wai ngā kiripuaki?

Ko māua ko Nani

2. He pēhea te āhua o te wāhi?

Ko tō māua whare he whare hākoakoa, kiki ana i te kōrero hoki

Tuhia tētahi rerenga tuhituhi e tohu ana i tētahi tū āhuatanga o te mahi kei te haere. *He kuia tino wareware tōku kuia*

Te Raupapatanga Mahi

1. I pēhea te mahi i timata ai?

I te hiahia a Nani ki te pānui i te niupepa; i wareware i a ia i hea ūna mōwhiti

2. I pēhea te mahi i tipu haere ai ki tōna teiteitanga?

Ka kimi haere ki tōna ruma moe, te wharepaku me te rūma kaukau. Ka riri, engari kāore i kitea

3. He aha tōna teiteitanga?

I a Nani e tiro haere ana i te whare ka tūtaki atu ki a au

Kei te whārangī 76 he mahere mā te kaituhi.

Ngā kupu whakaahua

Ka tuhi a Te Kauru i ētahi kupu hei whakaahua i te āhua o ngā kiripuaki me te wāhi i tū ai te mahi. Tāpiri atu, ka tuhi hoki ia i ētahi kupu e hāngai pū ana ki ētahi o ngā tū āhuatanga o te pakī.

Ngā kupu whakaahua

Ngā kiripuaki

Ahau - Moko

- waimarie
- kingi o te whare

Nani - taku kuia

- kuini o te whare
- wareware

Te wāhi

- he 'tino' whare
- kiki ana te whare i te kōrero, te katakata, me te aroha

Ngā kupu hāngai ki te pakī whakangahau

- hāmeme
- māharahara
- amuamu
- kangakanga
- pakaru taku kata

Kei te whārangī 77 he mahere mā te kaituhi.

Te Whakatakinga

Ka huri a Te Kauru i nāianei ki te whakarite i te whakatakinga o tāna tuhinga. Ka hoki anō ia ki āna tuhinga tīpoka mō tēnei wāhanga, kātahi ka tuhi ia hei rerenga tuhituhi mō te whakatakinga. Tirohia ngā kupu whakaahua kua tohua.

Te Whakatakinga

1. Ko wai ngā kiripuaki?

Ko māua ko Nani

2. He pēhea te āhua o te wāhi?

Ko tō māua whare he whare hākoakoa, kiki ana i te kōrero hoki

Tuhia tētahi rerenga tuhituhi e tohu ana i tētahi tū āhuatanga o te mahi kei te haere.

He kuia tino wareware tōku kuia

Te Raupapatanga Mahi

Ka huri a Te Kauru i nāianei ki te whakarite i te raupapatanga mahi o tāna tuhinga. Ka hoki anō ia ki āna tuhinga tīpoka mō tēnei wāhangā, kātahi ka whakawhānuihia ngā tuhinga, ka whakaraupapahia hoki ki te mahere ripo.

Te Raupapatanga Mahi

1. I pēhea te mahi i tīmata ai?

I te hiahia a Nani ki te pānui i te niupepa; i wareware i a ia i hea ūna mōwhiti.

2. I pēhea te mahi i tipu haere ai ki tōna teiteitanga?

Ka kimi haere ki tōna rūma moe, te wharepaku me te rūma kaukau. Ka riri, engari kāore i kitea

3. He aha tōna teiteitanga?

I a Nani e tiro haere ana i te whare ka tūtaki atu ki a au

I pēhea te mahi i tīmata ai? →

I tētahi ahiahi pō i hiahia a Nani ki te pānui i te niupepa. I wareware i a ia i hea ūna mōwhiti.

I pēhea te mahi i tipu haere ai ki tōna teiteitanga

Ka kimi haere ia i ūna mōwhiti i tōna rūma moe. Me tāna hāmeme ki a ia anō. Yeo! kāore i kitea.

Ka kimi haere ia i ūna mōwhiti i te wharepaku me tōna tino āwangawanga i nāianei. Otira, kāore i kitea.

Ka tūtaki atu au i a Nani me taku pātai ki a ia, "Kei te aha koe, e Nani?" Me tāna ki ahaau, "Kei te kimi haere ahaau i aku mōwhiti."

Te teiteitanga →

Kei te whārangī 78 he mahere mā te kaituhi.

Tuhia te raupapatanga mahi

Ka tuhi a Te Kauru i ngā kōwae e rima mō te raupapatanga mahi: tētahi mō te tīmatanga o te mahi, e toru mō te tipu o te mahi, me tētahi mō te teiteitanga o te mahi. Tirohia te reo raupapa me ngā kupu whakaahua kua tohua.

Me mau mōwhiti tōku kuia hei pānui pukapuka, engari he **kuia tino wareware** ia. Ia rā, ia rā, ka kimi ia i ūna mōwhiti. I tētahi ahiahi pō i pīrangī tōku kuia ki te pānui i te niupepa, heoi kua wareware anō i hea ūna mōwhiti.

I **te tuatahi**, ka haere atu tōku kuia ki roto i tōna rūma moe ki te kimi i ūna mōwhiti. I reira ia e whakapau ana i te rima miniti ki te tirotiro, me tāna **hāmeme** ki a ia anō. Otirā, kore rawa i kitea ngā mōwhiti.

I **te tuarua**, ka kimi tōku kuia i roto i te wharepaku. He tirohanga tere tērā. Ka puta mai ia me tāna tino **māharahara**, nā te mea kore rawa i kitea ngā mōwhiti.

I **te tuatoru**, ka kimi tōku kuia i roto i te rūma kaukau, me tāna tino hiahia ka kitea i reira ūna mōwhiti. Otirā, ka puta mai ia, ā, kore rawa i kitea ngā mōwhiti. Ka **amuamu** a Nani. Ka tata ia ki te **kangakanga** ki a ia anō.

Ka tūtaki māua ko tōku kuia i te ara hīkoi o te whare. Ka pātai atu au ki tōku kuia, “Kei te kimi koe i te aha, Nani?” Ka tiro kau mai ia me te whakahoki, “Kei te kimi au i aku mōwhiti, Moko.”

Te Whakataunga

Ka huri i nāianei a Te Kauru ki te tuhi i te whakataunga. Ka hoki anō ia ki āna tuhinga tīpoka mō tēnei wāhangā, kātahi ka tuhi ia hei rerenga tuhituhi mō te whakataunga.

Te Whakataunga

I pēhea te mahi i tau ai?

Ka kitea e au ngā mōwhiti i te māhunga o tōku kuia. Ka katakata māua.

Ka pakaru taku kata, nā te mea i reira tōku kuia e tū ana, e mau mōwhiti ana ki runga rawa atu o tōna māhunga. Ko tāku pātai atu ki a ia, “He aha ērā mea kei runga i tō māhunga, Nani?”

Ka rongo te whare i a māua e hemo ana i te kata, me tāku tīwaha atu, “Auē, Kuia Wareware! Ko koe te kuini o ngā kuia wareware katoa!”
Ka rere te katakata me tā māua awhiawhi anō i a māua.

Te Paki Whakangahau a Te Kauru

*Tirohia ngā wāhanga katoa o te
Paki whakangahau a Te Kauru.*

Kuia Wareware

Kei te noho tahi māua ko tōku kuia. Tōku waimarie hoki, nā te mea ko ia te kuini o tō māua kāinga, ā, ko au te kīngi. He tino whare tō māua, he whare kikī ana i te kōrero, kikī ana i te kata, kikī ana i te aroha. Heoi anō, he kuia wareware tōku kuia.

Me mau mōwhiti tōku kuia hei pānui pukapuka, engari he kuia tino wareware ia. la rā, ia rā, ka kimi ia i ūna mōwhiti. I tētahi ahiahi pō i pīrangī tōku kuia ki te pānui i te niupepa, heoi kua wareware anō i hea ūna mōwhiti.

I te tuatahi, ka haere atu tōku kuia ki roto i tōna rūma moe ki te kimi i ūna mōwhiti. I reira ia e whakapau ana i te rima miniti ki te tirotiro, me tāna hāmeme ki a ia anō. Otirā, kore rawa i kitea ngā mōwhiti.

I te tuarua, ka kimi tōku kuia i roto i te wharepaku. He tirohanga tere tērā. Ka puta mai ia me tāna tino māharahara, nā te mea kore rawa i kitea ngā mōwhiti.

I te tuatoru, ka kimi tōku kuia i roto i te rūma kaukau, me tāna tino hiahia ka kitea i reira ūna mōwhiti. Otirā, ka puta mai ia, ā, kore rawa i kitea ngā mōwhiti. Ka amuamu a Nani. Ka tata ia ki te kangakanga ki a ia anō.

Ka tūtaki māua ko tōku kuia i te ara hīkoi o te whare. Ka pātai atu au ki tōku kuia, “Kei te kimi koe i te aha, Nani?” Ka tiro kau mai ia me te whakahoki, “Kei te kimi au i aku mōwhiti, Moko.”

Ka pakaru taku kata, nā te mea i reira tōku kuia e tū ana, e mau mōwhiti ana ki runga rawa atu o tōna māhunga. Ko tāku pātai atu ki a ia, “He aha ērā mea kei runga i tō māhunga, Nani?”

Ka rongo te whare i a māua e hemo ana i te kata, me tāku tīwaha atu, “Auē, Kuia Wareware! Ko koe te kuini o ngā kuia wareware katoa!” Ka rere te katakata me tā māua awhiawhi anō i a māua.

He Tauira Anō

Ko ngā tauira anō hei whakaatu i te whanaketanga o ngā āhuatanga reo, ngā tikanga tuhituhi me ngā kupu mō te paki whakangahau.

Ka tirohia te tuhinga, ngā āhuatanga reo me ngā wāhanga o ēnei tauira tuhinga.

He Paki Whakangahau hei Tauira

*He pakī whakangahau tēnei kua tuhia e Petī mō
ngā āhuatanga i pā ki āna tamariki i tō rātou
hūnukutanga atu i Rūātoki.*

He Whakaparahako

He tino tauhou a Peti rāua ko tōna tungāne, ko Asa, ki te tāone hou. Kātahi anō rātou ka hūnuku mai i te whārua o Rūātoki ki tēnei tāone. I whiwhi tō rāua māmā ki te tūranga hou i te kura. He āhua rite tēnei wāhi ki tō rātou kāinga, engari he tino rerekē ngā tāngata. Ka hiahia a Peti ki tōna kāinga i Rūātoki. Heoi anō, i maumahara a ia i ngā kōrero a tōna kuia, “He tangata te tangata, e Moko, nā reira kia pai koe ki a rātou, ka pai hoki rātou ki a koe.”

I tētahi Rāhoroi ka haere a Peti rāua ko Asa ki te toa. I tonoa rāua e tō rāua māmā ki te hoko parāoa me te miraka. He rawe tā rāua hīkoi atu. Kore rawa rāua i paku aro atu ki ngā tāngata o te wā kāinga e titiro makutu mai ana, i te mea he nui ngā mea hei tirotiro atu, he nui hoki tā rāua kōrerorero. He tamaiti pātaitai a Asa. I ētahi wā ka hōhā a Peti i āna pātai, engari i taua ata he pai āna pātai ki a ia, nā te mea i te māharahara hoki ia i aua mea. Ka kī atu a Peti ki a Asa, “Kia hoki tāua ki te kāinga, ka pātai atu ki a Māmā.”

Kāore i roa, ka tae rāua ki te toa. Ka kuhu, kātahi ka kimi haere i te parāoa. He rawe taua mahi ki a Peti, nā te mea he mahi pakeke te haere ki te toa ki te hoko kai. Ka kī mai a Asa, “Kei hea te parāoa, e Peti?” Kātahi ka rongo a Peti i ētahi e katakata ana, e kōhumuhumu ana. I te tuatahi, i pōhēhē ia i te katakata ngā tamariki ki tētahi atu, kātahi ka kite ia i a rātou e titiro mai ana. Pōuri katoa tōna ngākau. Ka katakata, ka whakaparahako rātou ki a rāua ko Asa.

“He aha rātou i pērā ai?” tōna whakaaro. Kāhore ia i mōhio ko wai rātou, kāhore hoki ia i whakaparahako ki a rātou. Whero katoa tōna kanohi i te rongo i a rātou e kī ana, “They’re speaking Māori. U...e...o..,” me te tohutohu mai ki a rāua ko Asa. I wareware katoa i a ia te take i haere ai rāua ki te toa. Ka mau ia i te ringa o Asa, ka oma rāua ki te kāinga. Tōna tino pōuri, tōna hotuhotu hoki. He tāngata hou rāua ko Asa, kāhore hoki rāua i te whakatoi. “He aha rātou i pērā ai?” tāna tioro atu ki a Māmā.

Nā tōna tino pukuriri me tōna tino whakamā i hiahia a Peti ki te hoki atu ki te kāinga o tōna kuia. He roa ia e hotuhotu ana, engari nā te reo ngāwari o Māmā me āna kōrero i tau haere te rangimārie. Koinei ngā kōrero a Māmā ka maumahara a Peti mō ake tonu atu, “Waimarie kōrua ko kōrua anake ngā tamariki mōhio ki te kōrero Māori i roto i tēnei whārua. Kei te mārama kōrua ki ngā kōrero a ētahi i roto i tētahi reo, engari kore rawa rātou e mārama ki ā tātou kōrero. Ka kite kōrua, kei te haramai te wā kua pīrangī aua tamariki me ētahi atu kia rite rātou ki a kōrua.”

Koirā te wā i mua i te putanga mai o ngā kura kaupapa huri noa i te motu. He tika ngā kupu a te māmā o Peti rāua ko Asa. I naiānei kei te rongo rāua i te reo Māori i ngā wā katoa i ngā wāhi katoa.

Ngā Āhuatanga Reo

Tirohia ngā āhuatanga reo kua whakamahia e Peti i tāna paki whakangahau.

He Whakaparahako

He tino tauhou a Peti rāua ko tōna tungāne, ko Asa, ki te tāone hou. Kātahi anō rātou ka hūnuku mai i te whārua o Rūātoki ki tēnei tāone. I whiwhi tō rāua māmā ki te tūranga hou i te kura. He āhua rite tēnei wāhi ki tō rātou kāinga, engari he tino rerekē ngā tāngata. Ka hiahia a Peti ki tōna kāinga i Rūātoki. Heoi anō, i maumahara a ia i ngā kōrero a tōna kuia, “He tangata te tangata, e Moko, nā reira kia pai koe ki a rātou, ka pai hoki rātou ki a koe.”

I tētahi Rāhoroi ka haere a Peti rāua ko Asa ki te toa. I tonoa rāua e tō rāua māmā ki te hoko parāoa me te miraka. He rawe tā rāua hīkoi atu. Kore rawa rāua i paku aro atu ki ngā tāngata o te wā kāinga e titiro makutu mai ana, i te mea he nui ngā mea hei tirotiro atu, he nui hoki tā rāua kōrerorero. He tamaiti pātaitai a Asa. I ētahi wā ka hōhā a Peti i āna pātai, engari i taua ata he pai āna pātai ki a ia, nā te mea i te māharahara hoki ia i aua mea. Ka kī atu a Peti ki a Asa, “Kia hoki tāua ki te kāinga, ka pātai atu ki a Māmā.”

Kāore i roa, ka tae rāua ki te toa. Ka kuhu, kātahi ka kimi haere i te parāoa. He rawe taua mahi ki a Peti, nā te mea he mahi pakeke te haere ki te toa ki te hoko kai. Ka kī mai a Asa, “Kei hea te parāoa, e Peti?” Kātahi ka rongo a Peti i ētahi e katakata ana, e kōhumuhumu ana. I te tuatahi, i pōhēhē ia i te katakata ngā tamariki ki tētahi atu, kātahi ka kite ia i a rātou e titiro mai ana. Pōuri katoa tōna ngākau. Ka katakata, ka whakaparahako rātou ki a rāua ko Asa.

“He aha rātou i pērā ai?” tōna whakaaro. Kāhore ia i mōhio ko wai rātou, kāhore hoki ia i whakaparahako ki a rātou. Whero katoa tōna kanohi i te rongo i a rātou e kī ana, “They’re speaking Māori. U...e...o..,” me te tohutohu mai ki a rāua ko Asa. I wareware katoa i a ia te take i haere ai rāua ki te toa. Ka mau ia i te ringa o Asa, ka oma rāua ki te kāinga. Tōna tino pōuri, tōna hotuhotu hoki. He tāngata hou rāua ko Asa, kāhore hoki rāua i te whakatoi. “He aha rātou i pērā ai?” tāna tioro atu ki a Māmā.

Nā tōna tino pukuriri me tōna tino whakamā i hiahia a Peti ki te hoki atu ki te kāinga o tōna kuia. He roa ia e hotuhotu ana, engari nā te reo ngāwari o Māmā me āna kōrero i tau haere te rangimārie. Koinei ngā kōrero a Māmā ka maumahara a Peti mō ake tonu atu, “Waimarie kōrua ko kōrua anake ngā tamariki mōhio ki te kōrero Māori i roto i tēnei whārua. Kei te mārama kōrua ki ngā kōrero a ētahi i roto i tētahi reo, engari kore rawa rātou e mārama ki ā tātou kōrero. Ka kite kōrua, kei te haramai te wā kua pīrangī aua tamariki me ētahi atu kia rite rātou ki a kōrua.”

Koirā te wā i mua i te putanga mai o ngā kura kaupapa huri noa i te motu. He tika ngā kupu a te māmā o Peti rāua ko Asa. I naiānei kei te rongo rāua i te reo Māori i ngā wā katoa i ngā wāhi katoa.

Tirohia te whārangī 11 mō te whakamāramatanga o ēnei āhuatanga reo.

Ngā Wāhanga

Tirohia ngā wāhanga e whā o te paki whakangahau a Peti.

Te tapanga

Te whakatakinga

Te raupapatanga mahi

Te whakataunga

He Whakaparahako

He tino tauhou a Peti rāua ko tōna tungāne, ko Asa, ki te tāone hou. Kātahi anō rātou ka hūnuku mai i te whārua o Rūātoki ki tēnei tāone. I whiwhi tō rāua māmā ki te tūranga hou i te kura. He āhua rite tēnei wāhi ki tō rātou kāinga, engari he tino rerekē ngā tāngata. Ka hiahia a Peti ki tōna kāinga i Rūātoki. Heoi anō, i maumahara a ia i ngā kōrero a tōna kuia, “He tangata te tangata, e Moko, nā reira kia pai koe ki a rātou, ka pai hoki rātou ki a koe.”

I tētahi Rāhoroi ka haere a Peti rāua ko Asa ki te toa. I tonoa rāua e tō rāua māmā ki te hoko parāoa me te miraka. He rawe tā rāua hīkoi atu. Kore rawa rāua i paku aro atu ki ngā tāngata o te wā kāinga e titiro makutu mai ana, i te mea he nui ngā mea hei tirotiro atu, he nui hoki tā rāua kōrerorero. He tamaiti pātaitai a Asa. I ētahi wā ka hōhā a Peti i āna pātai, engari i taua ata he pai āna pātai ki a ia, nā te mea i te māharahara hoki ia i aua mea. Ka kī atu a Peti ki a Asa, “Kia hoki tāua ki te kāinga, ka pātai atu ki a Māmā.”

Kāore i roa, ka tae rāua ki te toa. Ka kuhu, kātahi ka kimi haere i te parāoa. He rawe taua mahi ki a Peti, nā te mea he mahi pakeke te haere ki te toa ki te hoko kai. Ka kī mai a Asa, “Kei hea te parāoa, e Peti?” Kātahi ka rongo a Peti i ētahi e katakata ana, e kōhumuhumu ana. I te tuatahi, i pōhēhē ia i te katakata ngā tamariki ki tētahi atu, kātahi ka kite ia i a rātou e titiro mai ana. Pōuri katoa tōna ngākau. Ka katakata, ka whakaparahako rātou ki a rāua ko Asa.

“He aha rātou i pērā ai?” tōna whakaaro. Kāhore ia i mōhio ko wai rātou, kāhore hoki ia i whakaparahako ki a rātou. Whero katoa tōna kanohi i te rongo i a rātou e kī ana, “They’re speaking Māori. U...e...o..,” me te tohutohu mai ki a rāua ko Asa. I wareware katoa i a ia te take i haere ai rāua ki te toa. Ka mau ia i te ringa o Asa, ka oma rāua ki te kāinga. Tōna tino pōuri, tōna hotuhotu hoki. He tāngata hou rāua ko Asa, kāhore hoki rāua i te whakatoi. “He aha rātou i pērā ai?” tāna tioro atu ki a Māmā.

Nā tōna tino pukuriri me tōna tino whakamā i hiahia a Peti ki te hoki atu ki te kāinga o tōna kuia. He roa ia e hotuhotu ana, engari nā te reo ngāwari o Māmā me āna kōrero i tau haere te rangimārie. Koinei ngā kōrero a Māmā ka maumahara a Peti mō ake tonu atu, “Waimarie kōrua ko kōrua anake ngā tamariki mōhio ki te kōrero Māori i roto i tēnei whārua. Kei te mārama kōrua ki ngā kōrero a ētahi i roto i tētahi reo, engari kore rawa rātou e mārama ki ā tātou kōrero. Ka kite kōrua, kei te haramai te wā kua pīrangī aua tamariki me ētahi atu kia rite rātou ki a kōrua.”

Koirā te wā i mua i te putanga mai o ngā kura kaupapa huri noa i te motu. He tika ngā kupu a te māmā o Peti rāua ko Asa. I naiānei kei te rongo rāua i te reo Māori i ngā wā katoa i ngā wāhi katoa.

Tirohia te whārangi 14 mō te whakamāramatanga o ēnei wāhanga.

He Paki Whakangahau hei Tauira

Earoha nui ana a Paranihi ki tōna Koro, engari anō mō tōna kāinga. Ānō nei hoki nō te ao kōhatu katoa a Koro. Heoi, he tino matatau ia ki ngā āhuatanga o te rongoā Māori. Ka tuhi paki whakangahau a Paranihi mōna me ūna āhuatanga maha.

Te Kāinga o Koro

Kei te taha o te ngahere te kāinga o tōku koroua. He tata ki te whare e tū pōuriuri ana, e tū whakamataku ana ngā rākau teitei, ngā rākau mātotoru. Ki tōku koroua he oranga ngākau, he oranga tinana hoki tōna whare me te ngahere. Otirā, i a au e pakupaku ana, ki tāku titiro he weriweri tōna whare me te ngahere.

Kua kaumātua tōku koroua. He kiri kūwhewhewhewhe tōna, he kiwikiwi ūna makawe, he roa, he piko ūna matimati. Auē! Kāhore hoki ahau i kite i te pai o tōku koroua. I tētahi rangi ka mea mai tōku māmā me haere ahau ki te kāinga o tōku koroua noho ai mō ngā hararei. Tōku pōuri hoki, nā te mea kāhore a Māmā rāua ko Pāpā i te haere.

I haere ahau mā runga pahi. Nō tāku taenga atu ki te kāinga o Koro, i kite ahau i te tatari mai ia ki ahau. Ahakoa te mihi mai a Koro, ka mānuka tonu ahau. Kua tekau tau tōku koroua e noho ana ki tōna kāinga, ko ia anake. I te matenga atu o tōku kuia kāhore tonu tōku koroua i hiahia ki te hūnuku ki wāhi kē noho ai. I mea mai tōku māmā, ko te ngahere te tino oranga o Koro, ā, ki te hūnuku a Koro me hūnuku hoki te ngahere. Otirā, nā te tino rerekē o tēnei wāhi i tōku kāinga i te tāone ka pā te mokemoke ki a au.

He tawhito rawa atu te whare o Koro, kua maroke te peita, kua pirau ētahi o ngā papa o te pakitara. I ahau e tū ana i te mahau ka rongo ahau i te whare e ngakeke ana. Ka tutū ngā huruhuru i tōku kakī. I roto i te whare ka rongo ahau i ngā hoihoi rerekē, ānō nei i te kōrero mai te whare ki ahau. Auē, ka kaha ake tōku mataku me tōku hiahia hoki ki ūku mātua, engari nā te karakia a Koro, tau ana ahau. Taro ake, ka warea ahau e te moe.

Ao ake i te ata ka karanga mai a Koro, “Maranga, e Moko, ka haere tāua ki te ngahere. Kua waea mai tētahi, kua mamae te puku o tana tama. Haere mai, e Moko.” Kātahi ka whakaaro ahau kua pōrangī pea tōku koroua. He aha tā māua mahi i roto i te ngahere? He aha māua e kore nei e haere ki te tāone ki te hoko rongoā? Nā te tere o Koro ki te hīkoi me te poto o ūku waewae, ka hīkoi a Koro, ka oma kē au i muri i a ia. Ka kite ahau i te hononga o Koro ki te ngahere. He rite ia ki te manu e rērere ana mai i tētahi rākau ki tētahi rākau.

Kāore i roa, kua pau te hau, ka pōturi haere au, ka tū. Auē, kua ngaro a Koro! Ka karanga atu, ka tīwaha atu ahau ki a Koro, engari ko tōku reo anake i hoki mai, i pāorooro mai. Ka patupatu ake tōku manawa. Kātahi ka ohorere ahau. Kua tau mai tētahi kohu mā. Ehara i te kohu pērā i tō te tāone, he kohu whai wairua kē. Mataku katoa ahau. Ka tioro atu ki a Koro.

Ka rongo ahau i te reo o tōku koroua ānō nei ko ngā rākau i te kōrero mai ki ūku taringa, “E Moko, e tū ki konā. Mā ngā rākau koe e awhi. Mā ngā pīwakawaka ahau e ārahi atu ki a koe. Kia tau, e Moko.” Nā te whio o te hau i roto i ngā rau, me te tau o te kohu, he uua te rongo me te kite atu, engari kāhore ahau i mataku nā tōku mōhio e hono ana te wairua o tōku koroua ki te ngahere. Ka tau tōku wairua, ka waiata au i tētahi o ngā waiata o tōku kura, “E tū kahikatea, hei whakapai ururoa. Awhi mai, awhi atu, tātou, tātou e.” Kāore i roa, ka tae mai tōku koroua me ngā pīwakawaka e rērere ana. Ka hiki te kohu, ka tau te hau, ka awhi māi a Koro. “Ka pai, Moko, haramai. Ka haere tāua ki te mahi i te rongoā.”

I te wā e tunu ana a Koro i te rongoā ka rongo ahau i te wairua aroha i roto i te whare. Mai i taua wā kua mōhio ahau he tino koroua tōku. He koroua hono tahi me te ngahere me tōna whare, me te tangata. Tata tonu te pakaru o tōku manawa i te aroha ki a ia.

Ngā Āhuatanga Reo

Tirohia ngā āhuatanga reo kua whakamahia e Paranihi.

Te reo tohu wāmua

I a au e pakupaku ana
I tētahi rangi
Nō tāku taenga atu
I te matenga atu
o tōku kuia
Ao ake i te ata

.....

Te reo raupapa

Taro ake
Kāore i roa
Ka..., ka...
Kātahi ka...

.....

Te reo tautahi

ahau
au

tōku
ōku
tā māua

.....

Te whakawhiti kōrero

.....

Te reo whakaahua

whare tū pōuriuri
rākau teitei, mātotoru
kiri kūwhewhewhewhe
maroke te peita, pirau
ngā papa
patupatu ake
mataku katoa ahau
ka hiki te kohu
ka tau te hau

Te Kāinga o Koro

Kei te taha o te ngahere te kāinga o tōku koroua. He tata ki te whare e tū pōuriuri ana, e tū whakamataku ana ngā rākau teitei, ngā rākau mātotoru. Ki tōku koroua he oranga ngākau, he oranga tinana hoki tōna whare me te ngahere. Otirā, i a au e pakupaku ana, ki tāku titiro he weriweri tōna whare me te ngahere.

Kua kaumātua tōku koroua. He kiri kūwhewhewhewhe tōna, he kiwikiwi ōna makawe, he roa, he pikō ōna matimati. Auē! Kāhore hoki ahau i kite i te pai o tōku koroua. I tētahi rangi ka mea mai tōku māmā me haere ahau ki te kāinga o tōku koroua noho ai mō ngā hararei. Tōku pōuri hoki, nā te mea kāhore a Māmā rāua ko Pāpā i te haere.

I haere ahau mā runga pahi. Nō tāku taenga atu ki te kāinga o Koro, i kite ahau i te tatari mai ia ki ahau. Ahakoa te mihi mai a Koro, ka mānuka tonu ahau. Kua tekau tau tōku koroua e noho ana ki tōna kāinga, ko ia anake. I te matenga atu o tōku kuia kāhore tonu tōku koroua i hiahia ki te hūnuku ki wāhi kē noho ai. I mea mai tōku māmā, ko te ngahere te tino oranga o Koro, ā, ki te hūnuku a Koro me hūnuku hoki te ngahere. Otirā, nā te tino rerekē o tēnei wāhi i tōku kāinga i te tāone ka pā te mokemoke ki a au.

He tawhito rawa atu te whare o Koro, kua maroke te peita, kua pirau ētahi o ngā papa o te pakitaro. I ahau e tū ana i te mahau ka rongo ahau i te whare e ngakeke ana. Ka tutū ngā huruhuru i tōku kaki. I roto i te whare ka rongo ahau i ngā hoihoi rerekē, ānō nei i te kōrero mai te whare ki ahau. Auē, ka kaha ake tōku mataku me tōku hiahia hoki ki ōku mātua, engari nā te karakia a Koro, tau ana ahau. Taro ake, ka warea ahau e te moe.

Ao ake i te ata ka karanga mai a Koro, “Maranga, e Moko, ka haere tāua ki te ngahere. Kua waea mai tētahi, kua mamae te puku o tana tama. Haere mai, e Moko.” Kātahi ka whakaaro ahau kua pōrangī pea tōku koroua. He aha tā māua mahi i roto i te ngahere? He aha māua e kore nei e haere ki te tāone ki te hoko rongoā? Nā te tere o Koro ki te hīkoi me te poto o ōku waewae, ka hīkoi a Koro, ka oma kē au i muri i a ia. Ka kite ahau i te hononga o Koro ki te ngahere. He rite ia ki te manu e rērere ana mai i tētahi rākau ki tētahi rākau.

Kāore i roa, kua pau te hau, ka pōturi haere au, ka tū. Auē, kua ngaro a Koro! Ka karanga atu, ka tiwaha atu ahau ki a Koro, engari ko tōku reo anake i hoki mai, i pāorooro mai. Ka patupatu ake tōku manawa. Kātahi ka ohorere ahau. Kua tau mai tētahi kohu mā. Ehara i te kohu pērā i tō te tāone, he kohu whai wairua kē. Mataku katoa ahau. Ka tioro atu ki a Koro.

Ka rongo ahau i te reo o tōku koroua ānō nei ko ngā rākau i te kōrero mai ki ōku taringa, “E Moko, e tū ki konā. Mā ngā rākau koe e awhi. Mā ngā pīwakawaka ahau e ārahi atu ki a koe. Kia tau, e Moko.” Nā te whio o te hau i roto i ngā rau, me te tau o te kohu, he uua te rongo me te kite atu, engari kāhore ahau i mataku nā tōku mōhio e hono ana te wairua o tōku koroua ki te ngahere. Ka tau tōku wairua, ka waiata ahau i tētahi o ngā waiata o tōku kura, “E tū kahikatea, hei whakapai ururoa. Awhi mai, awhi atu, tātou, tātou e.” Kāore i roa, ka tae mai tōku koroua me ngā pīwakawaka e rērere ana. Ka hiki te kohu, ka tau te hau, ka awhi māi a Koro. “Ka pai, Moko, haramai. Ka haere tāua ki te mahi i te rongoā.”

I te wā e tunu ana a Koro i te rongoā ka rongo ahau i te wairua aroha i roto i te whare. Mai i taua wā kua mōhio ahau he tino koroua tōku. He koroua hono tahi me te ngahere me tōna whare, me te tangata. Tata tonu te pakaru o tōku manawa i te aroha ki a ia.

Tirohia te whārangī 11 mō te whakamāramatanga o ēnei āhuatanga reo.

Ngā Wāhanga

Tirohia ngā wāhanga e whā o te paki whakangahau a Paranihi.

Te tapanga

Te Kāinga o Koro

Kei te taha o te ngahere te kāinga o tōku koroua. He tata ki te whare e tū pōuriuri ana, e tū whakamataku ana ngā rākau teitei, ngā rākau mātotoru. Ki tōku koroua he oranga ngākau, he oranga tinana hoki tōna whare me te ngahere. Otirā, i a au e pakupaku ana, ki tāku titiro he weriweri tōna whare me te ngahere.

Kua kaumātua tōku koroua. He kiri kūwhewhewhewhe tōna, he kiwikiwi ōna makawe, he roa, he piko ōna matimati. Auē! Kāhore hoki ahau i kite i te pai o tōku koroua. I tētahi rangi ka mea mai tōku māmā me haere ahau ki te kāinga o tōku koroua noho ai mō ngā hararei. Tōku pōuri hoki, nā te mea kāhore a Māmā rāua ko Pāpā i te haere.

I haere ahau mā runga pahi. Nō tāku taenga atu ki te kāinga o Koro, i kite ahau i te tatari mai ia ki ahau. Ahakoa te mihi mai a Koro, ka mānuka tonu ahau. Kua tekau tau tōku koroua e noho ana ki tōna kāinga, ko ia anake. I te matenga atu o tōku kuia kāhore tonu tōku koroua i hiahia ki te hūnuku ki wāhi kē noho ai. I mea mai tōku māmā, ko te ngahere te tino oranga o Koro, ā, ki te hūnuku a Koro me hūnuku hoki te ngahere. Otirā, nā te tino rerekē o tēnei wāhi i tōku kāinga i te tāone ka pā te mokemoke ki a au.

He tawhito rawa atu te whare o Koro, kua maroke te peita, kua pirau ētahi o ngā papa o te pakitara. I ahau e tū ana i te mahau ka rongo ahau i te whare e ngakeke ana. Ka tutū ngā huruhuru i tōku kakī. I roto i te whare ka rongo ahau i ngā hoihoi rerekē, ānō nei i te kōrero mai te whare ki ahau. Auē, ka kaha ake tōku mataku me tōku hiahia hoki ki ōku mātua, engari nā te karakia a Koro, tau ana ahau. Taro ake, ka warea ahau e te moe.

Ao ake i te ata ka karanga mai a Koro, “Maranga, e Moko, ka haere tāua ki te ngahere. Kua waea mai tētahi, kua mamae te puku o tana tama. Haere mai, e Moko.” Kātahi ka whakaaro ahau kua pōrangī pea tōku koroua. He aha tā māua mahi i roto i te ngahere? He aha māua e kore nei e haere ki te tāone ki te hoko rongoā? Nā te tere o Koro ki te hīkoi me te poto o ōku waewae, ka hīkoi a Koro, ka oma kē au i muri i a ia. Ka kite ahau i te hononga o Koro ki te ngahere. He rite ia ki te manu e rērere ana mai i tētahi rākau ki tētahi rākau.

Kāore i roa, kua pau te hau, ka pōturi haere au, ka tū. Auē, kua ngaro a Koro! Ka karanga atu, ka tīwhā atu ahau ki a Koro, engari ko tōku reo anake i hoki mai, i pāorooro mai. Ka patupatu ake tōku manawa. Kātahi ka ohorere ahau. Kua tau mai tētahi kohu mā. Ehara i te kohu pērā i tō te tāone, he kohu whai wairua kē. Mataku katoa ahau. Ka tioro atu ki a Koro.

Ka rongo ahau i te reo o tōku koroua ānō nei ko ngā rākau i te kōrero mai ki ōku taringa, “E Moko, e tū ki konā. Mā ngā rākau koe e awhi. Mā ngā pīwakawaka ahau e ārahi atu ki a koe. Kia tau, e Moko.” Nā te whio o te hau i roto i ngā rau, me te tau o te kohu, he uua te rongo me te kite atu, engari kāhore ahau i mataku nā tōku mōhio e hono ana te wairua o tōku koroua ki te ngahere. Ka tau tōku wairua, ka waiata au i tētahi o ngā waiata o tōku kura, “E tū kahikatea, hei whakapai ururoa. Awhi mai, awhi atu, tātou, tātou e.” Kāore i roa, ka tae mai tōku koroua me ngā pīwakawaka e rērere ana. Ka hiki te kohu, ka tau te hau, ka awhi māi a Koro. “Ka pai, Moko, haramai. Ka haere tāua ki te mahi i te rongoā.”

I te wā e tunu ana a Koro i te rongoā ka rongo ahau i te wairua aroha i roto i te whare. Mai i taua wā kua mōhio ahau he tino koroua tōku. He koroua hono tahi me te ngahere me tōna whare, me te tangata. Tata tonu te pakaru o tōku manawa i te aroha ki a ia.

Te raupapatanga mahi

Te whakataunga

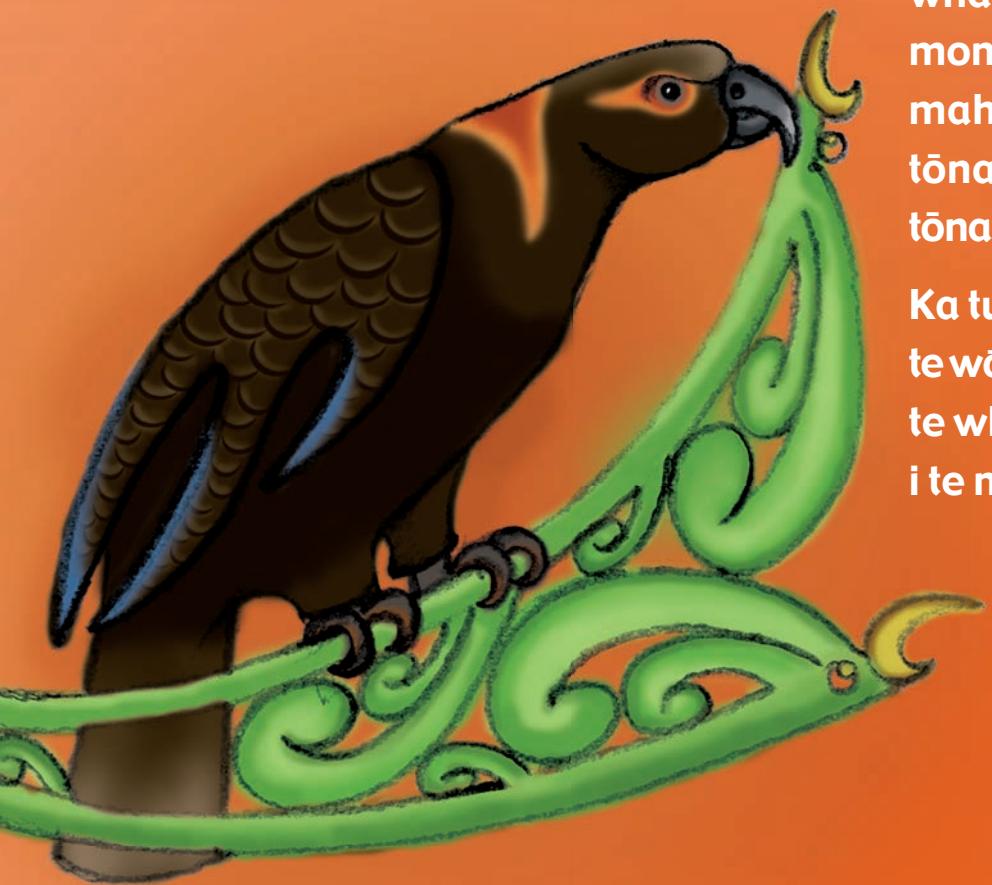
Tirohia te whārangi 14 mō te whakamāramatanga o ēnei wāhanga.

Te Whakaari Whakangahau

Te Pūtake

Ko te whakaari whakangahau he whakaari kua tuhia hei whakangahau i te tangata. He momo tuhinga ka whai i tētahi mahi mai i tōna tīmatanga ki tōna teiteitanga, ā, tae noa ki tōna whakataunga.

Ka tuhia i te tuatahi, kātahi hei te wā, ka whakakitea ā-wahatia te whakaari hei whakangahau i te minenga e mātakitaki ana.

He Whakaari Whakangahau hei Tauira

*Ka whakaatu au i te whakaari whakangahau
kua tuhia e Hēmi rātou ko Huia, ko Matiu
mō ngā manu i runga i te rākau.*

Ka whakaaturia:

- Ngā āhuatanga reo
- Ngā wāhanga
- Te ara tuhituhi i whāia e Hēmi mā

Tirohia tā rātou tuhinga:

Kei Whati Taku Peka

Ngā Kiripuaki

Kaikōrero	Tiwaiwaka
Koro Kauri – he rākau kauri	Tūī
Kākā	Kōmako
Kererū	

Kāpeka Tuatahi

- Kaikōrero:** E tū whakahīhī ana a Koro Kauri i tōna maunga. He roto kei te pūtake o te maunga nei, he roto kīkī ana i ngā momo ika kanikani. He nohoanga pai kei tētahi peka o tēnei rākau mō ngā manu hei mātakitaki atu i ngā ika e kanikani ana. *Ka rere mai a Tiwaiwaka.*
- Koro Kauri:** Ka mau kē te wehi o ērā ika kanikani! Nē rā, Tiwai?
- Tiwaiwaka:** Āe rā! He pēnei me te kanikani o ōu rau i te hau o Tāwhirimātea. Tēnā koe e whātoro nei i tō peka hei nohoanga mōku. *Ka kanikani hoki a Tiwaiwaka. Ka tau mai a Tūī ki te peka.*
- Tūī:** E titiro ana kōrua ki te aha? Ngā ika kanikani? He mīharo katoa tō rātou kanikani, nē? He pēnei me tō whiore, Tiwai, i a koe e hopu ngāngara ana. *Ka timata a Tūī ki te waiata, kātahi ka tau mai a Kākā ki te peka.*
- Kākā:** Ata mārie, e hoa mā. *Ka whakahoki mihi atu ngā manu me Koro Kauri.* Pai kare, e Koro, tō kaha hoki ki te pupuri nei i a mātou katoa i tō peka kotahi.
- Koro Kauri:** Kia ora, Kākā. He tika tāu, e hoa, heoi nā taku tino pakeke kei te rongo ahau i te taumaha o ngā manu pēnei me koe i ēnei rā. Otirā, ka ngana tonu ahau ki te tiaki i a koutou. *Ka timata te kekē mai o te peka.*

Kāpeka Tuarua

- Kaikōrero:** Kua tau ngā manu e toru ki a Koro Kauri, ā, kua tīmata te piko o tōna peka. E taea ana te kite i te ware e toto mai ana i tōna tinana. Kei te kōrerorero ngā manu ki a rātou anō mō ngā mahi o te wā. Ka tau mai a Kōmako me tōna karere ohorere.
- Kōmako:** Kō, kō, kō! I rongo ahau i tētahi mea e kekē mai ana. Ko koe tērā, e Koro Kauri? He aha kē te mate?
- Koro Kauri:** Ko taku peka tērā. Ā, kua tīmata hoki te ware ki te heke i taku tinana. Tērā pea kua nui ngā manu i tēnei peka i nāianei. *Ka tīmata ngā manu ki te āwanganawanga.*
- Kaikōrero:** Kei tētahi rākau miro a Kererū e kai hua ana. Kāore a ia i rongo i te tono a Koro Kauri. Kātahi ia ka rere atu ki te peka o te rākau kauri noho ai. Ka kikī, ka kēkē mai ngā manu i tōna taunga.
- Tūī:** Auē, Kererū! Kāore koe i rongo i tā Koro Kauri. I hea kē koe?
Ka mirimiri a Kererū i tōna puku.
- Kererū:** I te taha rāwhiti o te ngahere au e kai hua miro ana. He aha ai?
Ka kaha ake te kekē mai o te peka rākau.
- Kākā:** Kua toimaha a Koro Kauri me te nui o te manu i tōna peka kotahi.
Kāore e roa ka whati pea nā te taumaha.
- Tiwaiwaka:** Kaua e māharahara, Kererū, ehara i a koe te hē. I tawhiti kē koe i te wā i whakatūpatotia mātou e Koro. Otirā, me aha tātou i nāianei?
Ka heke ko te maha o te ware, ka piko nui ake te peka, ka rangona whānuitia te kekē mai o te peka.
- Kōmako:** E rere, kia tere! Kei te whati te peka!
Ka kekē, ka kūkū, ka kōkō mai ngā manu katoa i a rātou e rere atu ana.

Kāpeka Tuatoru

- Kaikōrero:** Kei te rere haere ngā manu i te rākau kauri. E āta titiro ana rātou ki te peka o te rākau me te kite mēnā kua pakaru.
- Tiwaiwaka:** E Koro Kauri, kei te pai koe? I whati te peka rā?
- Koro Kauri:** Māringanui ahau kāore i whati tika, heoi he piko tonu tōna āhua me te mea nei ka whati ākuanei.
- Kaikōrero:** Ka whakawhāititia ngā manu katoa e Tūī. Ka noho tahi rātou ki tētahi atu rākau ki te whakatau me pēhea rātou e āwhina ai i a Koro Kauri. Ka kōrerorero rātou, kātahi ka whai hua.
- Kererū:** E Koro Kauri, kua whakatau mātou kia tākai i te peka nei ki tō ware me ngā rau. E pai ana tērā ki a koe?
- Koro Kauri:** Āe, e manu mā, e pai ana. Tēnā rawa atu koutou e whakaaro rangatira nei ki ahau.
Ka tīmata ngā mahi whakatikatika a ngā manu.
- Tiwaiwaka:** Heoti anō rā, nāu mātou i tiaki, i manaaki i ngā tau kua hipa atu, ā, me pērā hoki mātou mōu.
- Kaikōrero:** I pukumahi ngā manu katoa kia oti pai ai te mahi whakatikatika i te peka o Koro Kauri. I te rā e tō ana ka tuku mihi a Koro ki ngā manu i te mutunga o ngā mahi. Ka whakawātea ia i tētahi peka motuhake mō ia manu kia mātakitaki atu ai rātou katoa i te tōnga o te rā.
Kei ngā peka o te rākau ngā manu e noho marumaru ana.

Ngā Āhuatanga Reo o te Whakaari Whakangahau

Ka tirohia ētahi o ngā āhuatanga reo o te whakaari whakangahau:

- Te whakawhiti kōrero
- Te kīwaha
- Te reo whakaahua
- Ngā tohutohu

Tirohia te whārangī e whai ake nei.

Te Whakamāramatanga o ngā Āhuatanga Reo

Te whakawhitit kōrero

Ko ngā whakawhitit kōrero **ngā kupu i kōrerotia ai e ngā kiripuaki**. Mā ngā whakawhitit kōrero ka mōhiotia te tuakiri o te kiripuaki, ōna tino whakaaro, ōna kare-ā-roto hoki.

Hei tauira:

Koro Kauri: Ka mau kē te wehi o ērā ika kanikani! Nē rā, Tīwai?

Tīwaiwaka: Āe rā! He pēnei me te kanikani o āu rau i te hau o Tāwhirimātea. Tēnā koe e whātoro nei i tō peka hei nohoanga mōku.

.....

Te kīwaha

Ko tā te kīwaha **he whakamārama i tētahi āhuatanga kē**. He momo kōrero hei whakanui, hei whakaiti rānei i ngā kōrero kua kōrerotia kētia, ā, i ngā kōrero hoki kei te haere. He momo kīnaki. Ka kitea ngā kīwaha i ētahi o ngā whakawhitit kōrero a ngā kiripuaki.

Hei tauira:

Ka mau kē te wehi!

Āe rā!

.....

Te reo whakaahua

Mā te reo whakaahua, arā, mā te āta whiriwhiri i **ngā kupu hei whakaahua i te wāhi, i te āhua o ngā kiripuaki, i te mahi a ngā kiripuaki me ō rātou kare-ā-roto**, ka ‘tuhia he whakaahua’ hei whakawana, hei whakaoho, hei whakauru i te kaipānui ki te paki.

Hei tauira:

He mīharo katoa tō rātou kanikani, nē? He pēnei me tō whiore, Tīwai, i a koe e hopu ngāngara ana.

.....

Ngā tohutohu

Ka tuhi hoki te kaituhi i ētahi **tohutohu mā ngā kaiwhakaari**, kia mārama ai rātou ki ā rātou mahi ā-tinana.

Hei tauira:

Ka rere mai a Tīwaiwaka.

Ka kanikani hoki a Tīwaiwaka. Ka tau mai a Tūī ki te peka.

*Tirohia ngā āhuatanga reo kua whakamahia
e Hēmi mā i tā rātou whakaari whakangahau.
Kua whakaaturia te kāpeka tuatahi noa īho
o te whakaari hei tauira.*

Te whakawhitit kōrero

Koro Kauri: Ka mau kē te wehi o ērā ika kanikani! Nē rā, Tīwai?

Tīwaiwaka: Āe rā! He pēnei me te kanikani o ōu rau i te hau o Tāwhirimātea. Tēnā koe e whātoro nei i tō peka hei nohoanga mōku.

Te kīwaha

Ka mau kē te wehi
Āe rā!

Te reo whakaahua

He mīharo katoa tō rātou kanikani, nē? He pēnei me tō whiore, Tīwai, i a koe e hopu ngāngara ana.

Ngā tohutohu

Ka rere mai a Tīwaiwaka.

Ka kanikani hoki a Tīwaiwaka. Ka tau mai a Tūi ki te peka.

Ngā Kiripuaki

Kaikōrero

Koro Kauri – he rākau kauri

Kākā

Kererū

Tīwaiwaka

Tūi

Kōmako

Kāpeka Tuatahi

Kaikōrero: E tū whakahīhī ana a Koro Kauri i tōna maunga. He roto kei te pūtake o te maunga nei, he roto kīkī ana i ngā momo ika kanikani. He nohoanga pai kei tētahi peka o tēnei rākau mō ngā manu hei mātakitaki atu i ngā ika e kanikani ana.

Ka rere mai a Tīwaiwaka.

Koro Kauri: Ka mau kē te wehi o ērā ika kanikani! Nē rā, Tīwai?

Tīwaiwaka: Āe rā! He pēnei me te kanikani o ōu rau i te hau o Tāwhirimātea. Tēnā koe e whātoro nei i tō peka hei nohoanga mōku.

Ka kanikani hoki a Tīwaiwaka. Ka tau mai a Tūi ki te peka.

Tūi: E titiro ana kōrua ki te aha? Ngā ika kanikani? He mīharo katoa tō rātou kanikani, nē? He pēnei me tō whiore, Tīwai, i a koe e hopu ngāngara ana.

Ka tīmata a Tūi ki te waiata, kātahi ka tau mai a Kākā ki te peka.

Kākā: Ata mārie, e hoa mā.

Ka whakahoki mihi atu ngā manu me Koro Kauri.

Pai kare, e Koro, tō kaha hoki ki te pupuri nei i a mātou katoa i tō peka kotahi.

Koro Kauri: Kia ora, Kākā. He tika tāu, e hoa, heoi nā taku tino pakeke kei te rongo ahau i te taumaha o ngā manu pēnei me koe i ēnei rā. Otirā, ka ngana tonu ahau ki te tiaki i a koutou.

Ka tīmata te kekē mai o te peka.

Ngā Wāhanga o te Whakaari Whakangahau

Erima ngā wāhanga o te whakaari whakangahau:

1. Te tapanga
2. Te rārangi kiripuaki
3. Te kāpeka tīmatanga
4. Te/ngā kāpeka mō te tipu o te mahi
5. Te kāpeka mō te whakataunga

Tirohia te whārangi e whai ake nei.

Te Whakamāramatanga o ngā Wāhanga

Te tapanga

Hei tātu i te kaupapa o te whakaari.

Te rārangi kiripuaki

Hei whakamōhio atu ki te kaipānui:

- Tokohia, ā, ko wai ngā kiripuaki?

Te kāpeka tīmatanga

Hei whakamōhio atu ki te kaipānui:

- Ko wai ngā kiripuaki
- I hea te mahi i tīmata ai
- I pēhea te mahi i tīmata ai

Te/ngā kāpeka mō te tipu o te mahi

Hei whakamōhio atu ki te kaipānui i pēhea te mahi i tipu haere ai ki tōna teiteitanga.

Te kāpeka mō te whakataunga

Hei whakamōhio atu ki te kaipānui:

- I pēhea te mahi i tau ai
- He aha te hua o te whakataunga

*Tirohia ngā wāhangā e rima o te
whakaari whakangahau a Hēmi mā.*

Te tapanga

Te rārangi kiripuaki

Te kāpeka tīmatanga

Te kāpeka mō te
tipu o te mahi

Kei Whati Taku Peka	
Ngā Kiripuaki	
Kaikōrero	Tiwaiwaka
Koro Kauri – he rākau kauri	Tūī
Kākā	Kōmako
Kererū	
Kāpeka Tuatahi	
Kaikōrero:	E tū whakahīhī ana a Koro Kauri i tōna maunga. He roto kei te pūtake o te maunga nei, he roto kikī ana i ngā momo ika kanikani. He nohoanga pai kei tētahi peka o tēnei rākau mō ngā manu hei mātakitaki atu i ngā ika e kanikani ana. <i>Ka rere mai a Tiwaiwaka.</i>
Koro Kauri:	Ka mau kē te wehi o ērā ika kanikani! Nē rā, Tīwai?
Tiwaiwaka:	Āe rā! He pēnei me te kanikani o ōu rau i te hau o Tāwhirimātea. Tēnā koe e whātoro nei i tō peka hei nohoanga mōku. <i>Ka kanikani hoki a Tiwaiwaka. Ka tau mai a Tūī ki te peka.</i>
Tūī:	E titiro ana kōrua ki te aha? Ngā ika kanikani? He mīharo katoa tō rātou kanikani, nē? He pēnei me tō whiore, Tīwai, i a koe e hopu ngāngara ana. <i>Ka tīmata a Tūī ki te waiata, kātahi ka tau mai a Kākā ki te peka.</i>
Kākā:	Ata mārie, e hoa mā. <i>Ka whakahoki mihi atu ngā manu me Koro Kauri.</i> Pai kare, e Koro, tō kaha hoki ki te pupuri nei i a mātou katoa i tō peka kotahi.
Koro Kauri:	Kia ora, Kākā. He tika tāu, e hoa, heoi nā taku tino pakeke kei te rongo ahau i te taumaha o ngā manu pēnei me koe i ēnei rā. Otirā, ka ngana tonu ahau ki te tiaki i a koutou. <i>Ka tīmata te kekē mai o te peka.</i>
Kāpeka Tuarua	
Kaikōrero:	Kua tau ngā manu e toru ki a Koro Kauri, ā, kua tīmata te piko o tōna peka. E taea ana te kite i te ware e toto mai ana i tōna tinana. Kei te kōrerorero ngā manu ki a rātou anō mō ngā mahi o te wā. Ka tau mai a Kōmako me tōna karere ohore.

Te kāpeka mō te tipu o te mahi

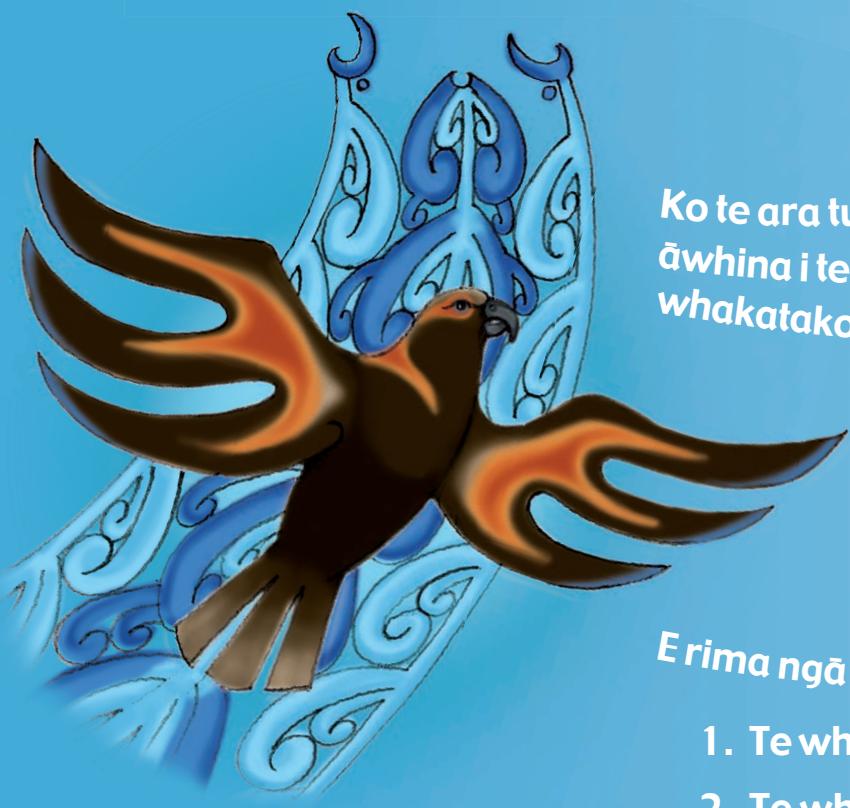
- Kōmako:** Kō, kō, kō! I rongo ahau i tētahi mea e kekē mai ana. Ko koe tērā, e Koro Kauri? He aha kē te mate?
- Koro Kauri:** Ko taku peka tērā. Ā, kua tīmata hoki te ware ki te heke i taku tinana. Tērā pea kua nui ngā manu i tēnei peka i nāianei.
Ka tīmata ngā manu ki te āwangawanga.
- Kaikōrero:** Kei tētahi rākau miro a Kererū e kai hua ana. Kāore a ia i rongo i te tono a Koro Kauri. Kātahi ia ka rere atu ki te peka o te rākau kauri noho ai. Ka kikī, ka kēkē mai ngā manu i tōna taunga.
- Tūī:** Auē, Kererū! Kāore koe i rongo i tā Koro Kauri. I hea kē koe?
Ka mirimiri a Kererū i tōna puku.
- Kererū:** I te taha rāwhiti o te ngahere au e kai hua miro ana. He aha ai?
Ka kaha ake te kekē mai o te peka rākau.
- Kākā:** Kua toimaha a Koro Kauri me te nui o te manu i tōna peka kotahi. Kāore e roa ka whati pea nā te taumaha.
- Tiwaiwaka:** Kaua e māharahara, Kererū, ehara i a koe te hē. I tawhiti kē koe i te wā i whakatūpatotia mātou e Koro. Otirā, me aha tātou i nāianei?
Ka heke ko te maha o te ware, ka piko nui ake te peka, ka rangona whānuitia te kekē mai o te peka.
- Kōmako:** E rere, kia tere! Kei te whati te peka!
Ka kekē, ka kūkū, ka kōkō mai ngā manu katoa i a rātou e rere atu ana.

Kāpeka Tuatoru

- Kaikōrero:** Kei te rere haere ngā manu i te rākau kauri. E āta titiro ana rātou ki te peka o te rākau me te kite mēnā kua pakaru.
- Tiwaiwaka:** E Koro Kauri, kei te pai koe? I whati te peka rā?
- Koro Kauri:** Māringanui ahau kāore i whati tika, heoi he piko tonu tōna āhua me te mea nei ka whati ākuanei.
- Kaikōrero:** Ka whakawhāititia ngā manu katoa e Tūī. Ka noho tahi rātou ki tētahi atu rākau ki te whakatau me pēhea rātou e āwhina ai i a Koro Kauri. Ka kōrerorero rātou, kātahi ka whai hua.
- Kererū:** E Koro Kauri, kua whakatau mātou kia tākai i te peka nei ki tō ware me ngā rau. E pai ana tērā ki a koe?
- Koro Kauri:** Āe, e manu mā, e pai ana. Tēnā rawa atu koutou e whakaaro rangatira nei ki ahau. *Ka tīmata ngā mahi whakatikatika a ngā manu.*
- Tiwaiwaka:** Heoti anō rā, nāu mātou i tiaki, i manaaki i ngā tau kua hipa atu, ā, me pērā hoki mātou mōu.
- Kaikōrero:** I pukumahi ngā manu katoa kia oti pai ai te mahi whakatikatika i te peka o Koro Kauri. I te rā e tō ana ka tuku mihi a Koro ki ngā manu i te mutunga o ngā mahi. Ka whakawātea ia i tētahi peka motuhake mō ia manu kia mātakitaki atu ai rātou katoa i te tōnga o te rā.
Kei ngā peka o te rākau ngā manu e noho marumaru ana.

Te kāpeka mō te whakataunga

He Ara Tuhituhi i te Whakaari Whakangahau

Ko te ara tuhituhi e whai ake nei hei āwhina i te kaituhi ki te whakarite me te whakatakoto i ngā wāhanga o te tuhinga.

E rima ngā wāhanga o tēnei ara tuhituhi:

1. Te whakarite i te kaupapa o te whakaari
2. Te whakarite i te horopaki o te tuhinga
3. Te whakarite i te anga o te whakaari

Te whakarite me te tuhituhi i:

4. Te rārangi kiripuaki
5. Ngā kāpeka

Kia mahara ake – kia tutuki pai ai te mahi tuhituhi, me matapaki ia wāhanga o te ara e te kaituhi mā tētahi huarahi matapaki.

He Ara Tuhituhi

I whai a Hēmi mā i tēnei ara hei tuhituhi i tā rātou whakaari whakangahau mō ngā manu i runga i te rākau. Tirohia ngā whārangi e whai ake nei.

Te Kaupapa o te Whakaari

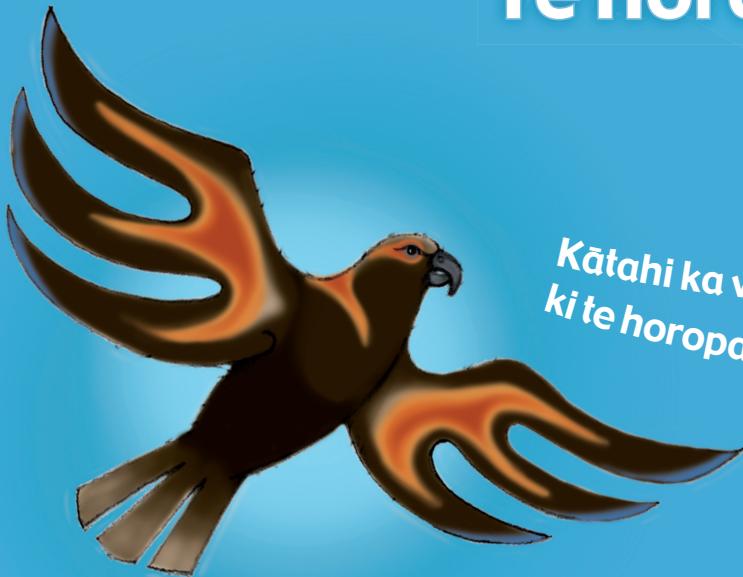
*I te pānui a Hēmi mā i te pukapuka Ngā Manu i Runga i te Rākau.
He tino pai te kaupapa ki a rātou, ā, i whakatauhia e rātou kia
tuhituhi i tā rātou whakaari kia hāngai ki ngā āhuatanga ka puta
i te pukapuka rā. Hei tīmata ka tuhituhi rātou i tētahi whakamārama
mō te kaupapa.*

Te kaupapa

*Nā te taumaha o ngā manu ka tau ki runga i te
peka o Koro Kauri ka tata tonu te peka te whati.
Nā te mahi tahi i whakatau ai te raruraru.*

Te Horopaki

*Kātahi ka whakaaro a Hēmi mā
ki te horopaki o tā rātou tuhinga.*

Ka whakautu rātou i ēnei pātai:

- 1. He aha te pūtake o te tuhinga?**
- 2. Mā wai te tuhinga?**
- 3. He aha te momo tuhinga?**
- 4. He aha tētahi tapanga mō te tuhinga?**

*Tirohia ngā whakautu a Hēmi mā ki ngā pātai mō te
horopaki o te tuhinga. Ka whiriwhiri rātou i tētahi tapanga
kia hāngai pū ō rātou whakaaro ki te kaupapa. Ka taea e
rātou te tīni mēnā he whakaaro atu anō ka puta mai.*

1. Te pūtake:	He whakangahau i te kaimātakitaki mā te tuhituhi
mō te raruraru i pā ki ngā manu i runga i te rākau
me te whakatau i te raruraru mā te mahi tahī
2. Ngā kaimātakitaki:	Ngā tāina o te kura
3. Te momo tuhinga:	He whakaari whakangahau
4. Te tapanga:	Kei Whati Taku Peka

Te Ānga o te Whakaari

Ka huri i nāianei a Hēmi mā ki te whakarite i te anga o te tuhinga ki te mahere. Ka whakautu rātou i ngā pātai kei ia wāhangā, ā, ka tuhi hei tuhinga tīpoka.

Te Tapanga: Kei Whati Taku Peka

Te Kaupapa

Nā te taumaha o ngā manu ka tau ki runga i te peka o Koro Kauri ka tata tonu te peka te whati. Nā te mahi tahi i whakatau ai te raruraru

Te Whakataunga

1. I pēhea te mahi i tau ai?

Ka ora tonu te peka; ka wānanga ngā manu; ka whai hua mō te whakatikatika i te peka

2. He aha te hua o te whakataunga?

Nā te mahi tahi o ngā manu i pai te peka o Koro Kauri, ā, i whai wāhi ake ia manu i tōna peka

Te Rārangi Kiripuaki

1. Tokohia, ā, ko wai ngā kiripuaki?

Tokowhitu - ko Koro Kauri, Tiwaiwaka, Tūī, Kākā, Kōmako, Kererū, te Kaikōrero

2. He aha te tūnga o ia kiripuaki?

He kiripuaki matua te katoa

Te Raupapatanga Mahi

1. I mahia te mahi i hea?

I runga i te rākau Kauri, i te Wao-nui-a-Tāne

2. I pēhea te mahi i timata ai?

I te noho a Tiwaiwaka ki tētahi peka kaha o te rākau kauri ki te mātakitaki i ngā ika kanikani

3. I pēhea te mahi i tipu haere ai ki tōna teiteitanga?

Ka rere mai, ka noho hoki a Tūī, a Kākā hoki ki te peka; Ka timata te kekē mai o te peka nā te taumaha; Ka tau mai a Kōmako me tōna ohorere ki te rongo i te kekē; Ka mea atu a Koro Kauri kua nui ngā manu ki tērā peka; Ka tau mai a Kererū me te kore mōhio ki te kōrero a Koro Kauri

4. He aha tōna teiteitanga?

Ka auē atu ngā manu ki a Kererū; ka heke ko te maha o te ware, ka pikoi nui ake hoki te peka; ka tere rere atu ngā manu

Kei te whārangī 79 he mahere mā te kaituhi.

Te Rārangi Kiripuaki

Ka āta whakaaro a Hēmi mā ki ngā āhuatanga motuhake o ngā kiripuaki. Ka whakakīa tēnei mahere e rātou ki ngā kupu e whakaahua ana i ngā āhuatanga me ngā mahi o ia kiripuaki.

Te kiripuaki	Tōna tūnga	Ōna āhuatanga	Āna mahi
Koro Kauri	kiripuaki matua	<ul style="list-style-type: none"> rākau kauri tawhito kaha; pakari manaaki 	<ul style="list-style-type: none"> tū ruruhau tiaki manu
Tiwaiwaka	kiripuaki matua	<ul style="list-style-type: none"> manu tuatahi whiore kanikani hopu ngāngara 	<ul style="list-style-type: none"> noho me te mātakitaki kōrero whakatūpato ki a Kererū
Tūī	kiripuaki tautoko	<ul style="list-style-type: none"> manu tuarua reo wāaita 	<ul style="list-style-type: none"> noho me te mātakitaki whakawhāiti i ngā manu katoa kōrero whakatūpato ki a Kererū
Kākā	kiripuaki tautoko	<ul style="list-style-type: none"> manu tuatoru kaha ki te kōrero 	<ul style="list-style-type: none"> noho me te kōrerorero kōrero whakatūpato ki a Kererū
Kōmako	kiripuaki tautoko	<ul style="list-style-type: none"> manu tuawhā he manu kōrihi 	<ul style="list-style-type: none"> te whakamōhio atu ki ngā manu mō te kekē, me te piko o te peka a Koro Kauri te karanga ki ngā manu kia rere atu i mua tonu i te whatinga o te peka
Kererū	kiripuaki tautoko	<ul style="list-style-type: none"> manu tuarima kaha ki te kai hua o te rākau Miro 	<ul style="list-style-type: none"> te noho ki te peka me te kōre mōhio kua tata whati te whakamōhio atu ki a Koro Kauri me pēhea ngā manu e whakatika i tōna peka
Kaikōrero	Ko tā te kaikōrero mahi, ko te whakahua i ngā āhuatanga o te whakaari kia mārama pai ai te kaipānui me te kaimātakitaki ki te horopaki o te whakaari.		

Kei te whārangi 80 he mahere mā te kaituhi.

Ngā Kāpeka

Ka titiro anō a Hēmi mā ki te anga o te whakaari kia whakatauhia te mahi nui mō te kāpeka tīmatanga, te kāpeka mō te tipu o te mahi me te kāpeka mō te whakataunga.

Kāpeka Tuatahi

Te tīmatanga o te mahi

Kāpeka Tuarua

Te tipu o te mahi

Kāpeka Tuatoru

Te whakataunga

Te Raupapatanga Mahi

1. I mahia te mahi i hea?

I runga i te rākau Kauri, i te Wao-nui-a-Tāne

2. I pēhea te mahi i tīmata ai?

I te noho a Tiwaiwaka ki tētahi peka kaha o te rākau kauri ki te mātakitaki i ngā ika kanikani

3. I pēhea te mahi i tipu haere ai ki tōna teiteitanga?

Ka rere mai, ka noho hoki a Tū, a Kākā hoki ki te peka; Ka tīmata te kekē mai o te peka nā te tau maha

Ka tau mai a Kōmako me tōna ohorere ki te rongo i te kekē; Ka mea atu a Koro Kauri kua nui ngā manu ki tērā peka; Ka tau mai a Kererū me te kore mōhio ki te kōrero a Koro Kauri

4. He aha tōna teiteitanga?

Ka auē atu ngā manu ki a Kererū; ka heke ko te maha o te ware, ka piko nui ake hoki te peka; ka tere rere atu ngā manu

Te Whakataunga

1. I pēhea te mahi i tau ai?

Ka ora tonu te peka; ka wānanga ngā manu; ka whai hua mō te whakatikatika i te peka

2. He aha te hua o te whakataunga?

Nā te mahi tahi o ngā manu i pai te peka o Koro Kauri, ā, i whai wāhi ake ia manu i tōna peka

Whakaritea te mahi mō ia kāpeka ki tētahi mahere ripo kāpeka

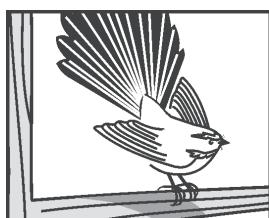
*Ko te mahere ripo kāpeka hei āwhina i te kaituhi
ki te whakaraupapa i te mahi. Ka tā pikitia a Hēmi mā,
me te tuhi i ngā tuhinga tīpoka.*

Kāpeka Tuatahi - Te timatanga

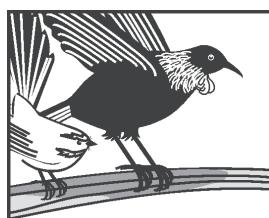
Te wāhi: Kei runga i tētahi maunga, me tētahi roto kei raro

1. Ko Koro Kauri e
tū motuhake ana.

2. Ka rere mai a
Tiwaiwaka, ka
noho ki te peka
o te rākau.

3. Ka rere mai a Tūi,
ka noho ki te peka
o te rākau.
Ka timata te peka
te piko.

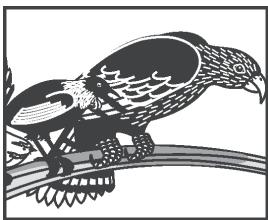
4. Ka rere mai a
Kākā, ka noho, ka
piko anō te peka.

Kei te whārangī 81 he mahere mā te kaituhi.

Kāpeka Tuarua - Te tipu o te mahi

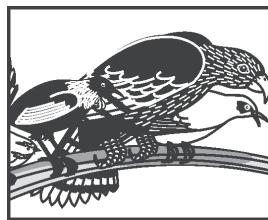
Te wāhi: Kei runga i tētahi o ngā peka o Koro Kauri

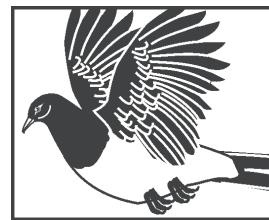
5. Ko ngā manu e toru e noho ana.

6. Ka rere mai a Kōmako me tana reo 'kō, kō, kō'.

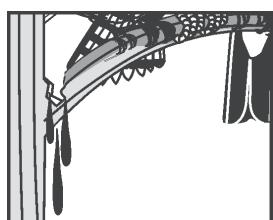
7. Ko ngā manu katoa e kōrerorero ana, e māharahara ana.

8. Ka rere mai a Kererū me tana puku ki.

9. Ka tau a Kererū.
Ka auē atu ngā manu. Ka kekē mai te peka.

10. Ka pikō nui te peka, ka heke te ware i a Koro Kauri,
ka kekē nui mai te peka.

11. Ka kekē mai ngā manu, ā, ka tere te rere atu.

Kei te whārangī 81 he mahere mā te kaituhi.

Kāpeka Tuatoru - Te whakataunga
Te wāhi: Kei runga i a Koro Kauri

12. Ko ngā manu e rere haere ana i a Koro Kauri.

13. Ko ngā manu e wānanga ana i te raruraru i puta ai.

14. Ko ngā manu e whakatikatika ana i te peka.

15. Ko ngā manu e noho ana i ō rātou ake peka.

Kei te whārangī 81 he mahere mā te kaituhi.

Tuhia ngā kāpeka

*Ka huri i nāianei a Hēmi mā ki te tuhituhi i ngā kāpeka.
Ka āta whakaaro rātou ki ngā whakawhitit kōrero a
ia kiripuaki me ngā whakamārama a te kaikōrero hei
kawe i te mahi. Ka āta whakaaro hoki ki ngā tohutohu
mō ngā kaiwhakaari.*

Te kāpeka tīmatanga

Kāpeka Tuatahi

- Kaikōrero:** E tū whakahīhī ana a Koro Kauri i tōna maunga. He roto kei te pūtake o te maunga nei, he roto kikī ana i ngā momo ika kanikani. He nohoanga pai kei tētahi peka o tēnei rākau mō ngā manu hei mātakitaki atu i ngā ika e kanikani ana. *Ka rere mai a Tīwaiwaka.*
- Koro Kauri:** Ka mau kē te wehi o ērā ika kanikani! Nē rā, Tīwai?
- Tīwaiwaka:** Āe rā! He pēnei me te kanikani o ōu rau i te hau o Tāwhirimātea. Tēnā koe e whātoro nei i tō peka hei nohoanga mōku. *Ka kanikani hoki a Tīwaiwaka. Ka tau mai a Tūī ki te peka.*
- Tūī:** E titiro ana kōrua ki te aha? Ngā ika kanikani? He mīharo katoa tō rātou kanikani, nē? He pēnei me tō whiore, Tīwai, i a koe e hopu ngāngara ana. *Ka tīmata a Tūī ki te waiata, kātahi ka tau mai a Kākā ki te peka.*
- Kākā:** Ata mārie, e hoa mā. *Ka whakahoki mihi atu ngā manu me Koro Kauri.* Pai kare, e Koro, tō kaha hoki ki te pupuri nei i a mātou katoa i tō peka kotahi.
- Koro Kauri:** Kia ora, Kākā. He tika tāu, e hoa, heoi nā taku tino pakeke kei te rongo ahau i te taumaha o ngā manu pēnei me koe i ēnei rā. Otirā, ka ngana tonu ahau ki te tiaki i a koutou. *Ka tīmata te kekē mai o te peka.*

Te kāpeka mō te tipu o te mahi

Kāpeka Tuarua

- Kaikōrero:** Kua tau ngā manu e toru ki a Koro Kauri, ā, kua tīmata te piko o tōna peka. E taea ana te kite i te ware e toto mai ana i tōna tinana. Kei te kōrerorero ngā manu ki a rātou anō mō ngā mahi o te wā. Ka tau mai a Kōmako me tōna karere ohorere.
- Kōmako:** Kō, kō, kō! I rongo ahau i tētahi mea e kekē mai ana. Ko koe tērā, e Koro Kauri? He aha kē te mate?
- Koro Kauri:** Ko taku peka tērā. Ā, kua tīmata hoki te ware ki te heke i taku tinana. Tērā pea kua nui ngā manu i tēnei peka i nāianei.
Ka tīmata ngā manu ki te āwangawanga.
- Kaikōrero:** Kei tētahi rākau miro a Kererū e kai hua ana. Kāore a ia i rongo i te tono a Koro Kauri. Kātahi ia ka rere atu ki te peka o te rākau kauri noho ai. Ka kikī, ka kēkē mai ngā manu i tōna taunga.
- Tūī:** Auē, Kererū! Kāore koe i rongo i tā Koro Kauri. I hea kē koe?
Ka mirimiri a Kererū i tōna puku.
- Kererū:** I te taha rāwhiti o te ngahere au e kai hua miro ana. He aha ai?
Ka kaha ake te kekē mai o te peka rākau.
- Kākā:** Kua toimaha a Koro Kauri me te nui o te manu i tōna peka kotahi. Kāore e roa ka whati pea nā te taumaha.
- Tīwaiwaka:** Kaua e māharahara, Kererū, ehara i a koe te hē. I tawhiti kē koe i te wā i whakatūpatotia mātou e Koro. Otirā, me aha tātou i nāianei?
Ka heke ko te maha o te ware, ka piko nui ake te peka, ka rangona whānuitia te kekē mai o te peka.
- Kōmako:** E rere, kia tere! Kei te whati te peka!
Ka kekē, ka kūkū, ka kōkō mai ngā manu katoa i a rātou e rere atu ana.

Te kāpeka mō te whakataunga

Kāpeka Tuatoru

Kaikōrero: Kei te rere haere ngā manu i te rākau kauri. E āta titiro ana rātou ki te peka o te rākau me te kite mēnā kua pakaru.

Tīwaiwaka: E Koro Kauri, kei te pai koe? I whati te peka rā?

Koro Kauri: Māringanui ahau kāore i whati tika, heoi he piko tonu tōna āhua me te mea nei ka whati ākuanei.

Kaikōrero: Ka whakawhāititia ngā manu katoa e Tūi. Ka noho tahi rātou ki tētahi atu rākau ki te whakatau me pēhea rātou e āwhina ai i a Koro Kauri. Ka kōrerorero rātou, kātahi ka whai hua.

Kererū: E Koro Kauri, kua whakatau mātou kia tākai i te peka nei ki tō ware me ngā rau. E pai ana tērā ki a koe?

Koro Kauri: Āe, e manu mā, e pai ana. Tēnā rawa atu koutou e whakaaro rangatira nei ki ahau.

Ka tīmata ngā mahi whakatikatika a ngā manu.

Tīwaiwaka: Heoti anō rā, nāu mātou i tiaki, i manaaki i ngā tau kua hipa atu, ā, me pērā hoki mātou mōu.

Kaikōrero: I pukumahi ngā manu katoa kia oti pai ai te mahi whakatikatika i te peka o Koro Kauri. I te rā e tō ana ka tuku mihi a Koro ki ngā manu i te mutunga o ngā mahi. Ka whakawātea ia i tētahi peka motuhake mō ia manu kia mātakitaki atu ai rātou katoa i te tōnga o te rā.

Kei ngā peka o te rākau ngā manu e noho marumaru ana.

Te Whakaari Whakangahau a Hēmi rātou ko Huia, ko Matiu

*Tirohia ngā wāhangā katoa o te whakaari
whakangahau a Hēmi rātou ko Huia, ko Matiu.*

Kei Whati Taku Peka

Ngā Kiripuaki

Kaikōrero	Tīwaiwaka
Koro Kauri – he rākau kauri	Tūī
Kākā	Kōmako
Kererū	

Kāpeka Tuatahi

- Kaikōrero:** E tū whakahīhī ana a Koro Kauri i tōna maunga. He roto kei te pūtake o te maunga nei, he roto kikī ana i ngā momo ika kanikani. He nohoanga pai kei tētahi peka o tēnei rākau mō ngā manu hei mātakitaki atu i ngā ika e kanikani ana. *Ka rere mai a Tiwaiwaka.*
- Koro Kauri:** Ka mau kē te wehi o ērā ika kanikani! Nē rā, Tiwai?
- Tīwaiwaka:** Āe rā! He pēnei me te kanikani o ōu rau i te hau o Tāwhirimātea. Tēnā koe e whātoro nei i tō peka hei nohoanga mōku. *Ka kanikani hoki a Tiwaiwaka. Ka tau mai a Tūī ki te peka.*
- Tūī:** E titiro ana kōrua ki te aha? Ngā ika kanikani? He mīharo katoa tō rātou kanikani, nē? He pēnei me tō whiore, Tiwai, i a koe e hopu ngāngara ana.
Ka tīmata a Tūī ki te waiata, kātahi ka tau mai a Kākā ki te peka.
- Kākā:** Ata mārie, e hoa mā. *Ka whakahoki mihi atu ngā manu me Koro Kauri.*
Pai kare, e Koro, tō kaha hoki ki te pupuri nei i a mātou katoa i tō peka kotahi.
- Koro Kauri:** Kia ora, Kākā. He tika tāu, e hoa, heoi nā taku tino pakeke kei te rongo ahau i te taumaha o ngā manu pēnei me koe i ēnei rā. Otirā, ka ngana tonu ahau ki te tiaki i a koutou.
Ka tīmata te kekē mai o te peka.

Kāpeka Tuarua

- Kaikōrero:** Kua tau ngā manu e toru ki a Koro Kauri, ā, kua tīmata te piko o tōna peka. E taea ana te kite i te ware e toto mai ana i tōna tinana. Kei te kōrerorero ngā manu ki a rātou anō mō ngā mahi o te wā. Ka tau mai a Kōmako me tōna karere ohorere.
- Kōmako:** Kō, kō, kō! I rongo ahau i tētahi mea e kekē mai ana. Ko koe tērā, e Koro Kauri? He aha kē te mate?
- Koro Kauri:** Ko taku peka tērā. Ā, kua tīmata hoki te ware ki te heke i taku tinana. Tērā pea kua nui ngā manu i tēnei peka i nāianei. *Ka tīmata ngā manu ki te āwanganawanga.*
- Kaikōrero:** Kei tētahi rākau miro a Kererū e kai hua ana. Kāore a ia i rongo i te tono a Koro Kauri. Kātahi ia ka rere atu ki te peka o te rākau kauri noho ai. Ka kikī, ka kēkē mai ngā manu i tōna taunga.
- Tūī:** Auē, Kererū! Kāore koe i rongo i tā Koro Kauri. I hea kē koe?
Ka mirimiri a Kererū i tōna puku.
- Kererū:** I te taha rāwhiti o te ngahere au e kai hua miro ana. He aha ai?
Ka kaha ake te kekē mai o te peka rākau.
- Kākā:** Kua toimaha a Koro Kauri me te nui o te manu i tōna peka kotahi.
Kāore e roa ka whati pea nā te taumaha.
- Tīwaiwaka:** Kua e māharahara, Kererū, ehara i a koe te hē. I tawhiti kē koe i te wā i whakatūpatotia mātou e Koro. Otirā, me aha tātou i nāianei?
Ka heke ko te maha o te ware, ka piko nui ake te peka, ka rangona whānuitia te kekē mai o te peka.
- Kōmako:** E rere, kia tere! Kei te whati te peka!
Ka kekē, ka kūkū, ka kōkō mai ngā manu katoa i a rātou e rere atu ana.

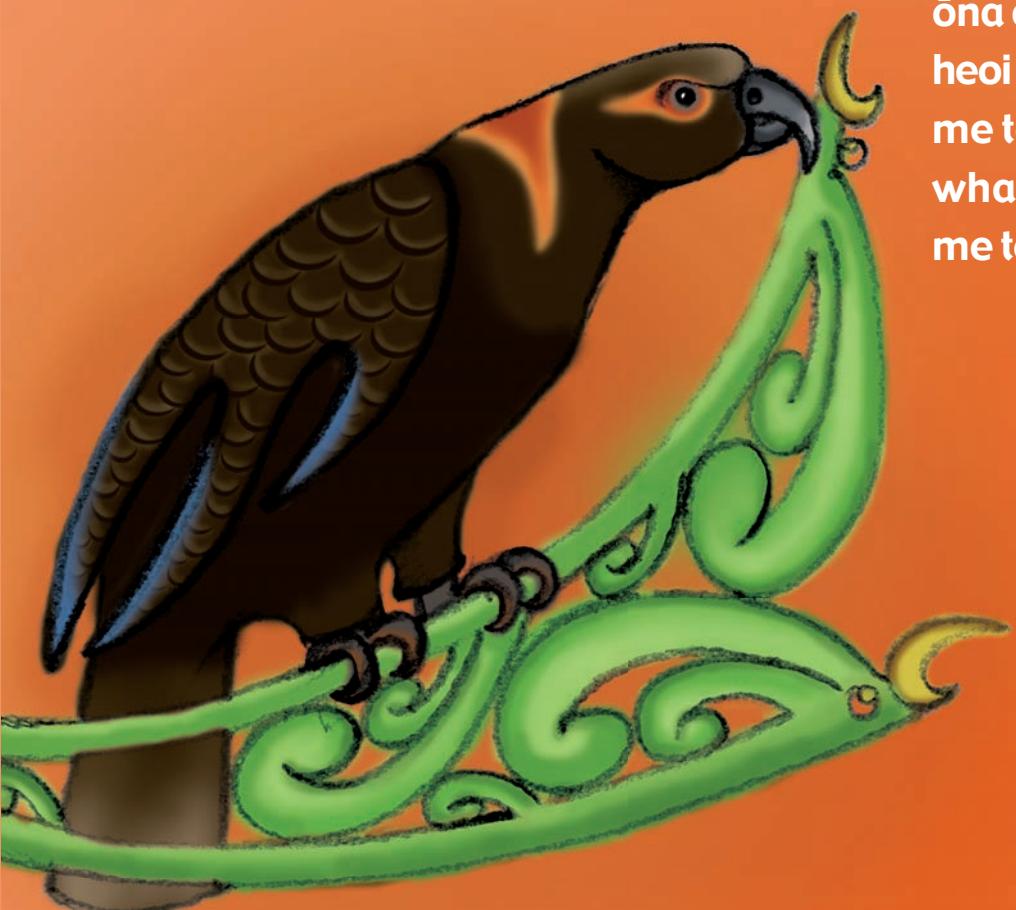
Kāpeka Tuatoru

- Kaikōrero:** Kei te rere haere ngā manu i te rākau kauri. E āta titiro ana rātou ki te peka o te rākau me te kite mēnā kua pakaru.
- Tīwaiwaka:** E Koro Kauri, kei te pai koe? I whati te peka rā?
- Koro Kauri:** Māringanui ahau kāore i whati tika, heoi he piko tonu tōna āhua me te mea nei ka whati ākuanei.
- Kaikōrero:** Ka whakawhāititia ngā manu katoa e Tūī. Ka noho tahi rātou ki tētahi atu rākau ki te whakatau me pēhea rātou e āwhina ai i a Koro Kauri. Ka kōrerorero rātou, kātahi ka whai hua.
- Kererū:** E Koro Kauri, kua whakatau mātou kia tākai i te peka nei ki tō ware me ngā rau. E pai ana tērā ki a koe?
- Koro Kauri:** Āe, e manu mā, e pai ana. Tēnā rawa atu koutou e whakaaro rangatira nei ki ahau.
Ka tīmata ngā mahi whakatikatika a ngā manu.
- Tīwaiwaka:** Heoti anō rā, nāu mātou i tiaki, i manaaki i ngā tau kua hipa atu, ā, me pērā hoki mātou mōu.
- Kaikōrero:** I pukumahi ngā manu katoa kia oti pai ai te mahi whakatikatika i te peka o Koro Kauri. I te rā e tō ana ka tuku mihi a Koro ki ngā manu i te mutunga o ngā mahi. Ka whakawātea ia i tētahi peka motuhake mō ia manu kia mātakitaki atu ai rātou katoa i te tōnga o te rā.
Kei ngā peka o te rākau ngā manu e noho marumaru ana.

Te Whiti Whakangahau

Te Pūtake

Ko te whiti whakangahau
he tuhinga poto kua tuhia e
te kaituhi hei whakangahau
i te kaipānui. He ōrite ētahi o
ōna āhuatanga ki te rotarota,
heoi mā te ariā whakangahau
me te oro o te reo ka
whakaohotia te hinengaro
me te wairua o te tangata.

He Whiti Whakangahau hei Tauira

Ka whakaatu au i te whiti whakangahau kua tuhia e Beth mō te pepeha o te waea pūkoro.

Ka tirohia:

- Ngā āhuatanga reo
- Ngā pātai ārahi i te tuhituhi
whiti whakangahau

Tirohia tāna tuhinga:

Te Pepeha o Waea Pūkoro

Whakarongo ake rā
Kōrero mai rā
He reo tangi
He reo karanga
He reo rīngi e...

Hāngai te titiro ki te tihi o Pātuhi e
He maunga tiketike
He maunga e kore e neke

Ko Rere-noa kai tōna pūtake
E hīrere atu rā ki wī, ki wā
Hai pātaka kai mō te hapū
Ko Te Aitanga-a-Karu e...

Hoe, hoe, hoea rā!
Ko Pūkoro-kawe-roa
Ki uta, ki tai
Ko Ngāti Ringa e!

Ko Pātuhi te maunga
Ko Rere-noa te awa
Ko Pūkoro-kawe-roa te waka
Ko Te Aitanga-a-Karu te hapū
Ko Ngāti Ringa te iwi

Ngā Āhuatanga Reo o te Whiti Whakangahau

Ka tirohia ētahi o ngā āhuatanga reo o te whiti whakangahau:

- Te whakatangata
- Te huahuatau
- Te huarite
- Te orokati tārua
- Te oro puare tārua
- Te tāruarua
- Te tātorutanga
- Te ororite

Tirohia ngā whārangī e whai ake nei.

Te Whakamāramatanga o ngā Āhuatanga Reo

Te whakatangata

Ko tā te whakatangata he hoatu āhuatanga tangata ki tētahi mea.

Hei tauira:

Ko te pepeha he whakahekenga mā te tangata. I te mea kua tuhi pepeha a Beth mō te waea pūkoro, kua whakatangatatia te waea e ia.

.....

Te huahuatau

Mā te huahuatau ka whakaritea ngā kaupapa e rua. Mā tēnei whakaritenga ka whakairohia he whakaahua ki roto i te hinengaro o te kaipānui.

Hei tauira:

Hoe, hoe, hoea rā!

Ko Pūkoro-kawe roa

Ki uta, ki tai

E whakaritea ana te pūkoro ki te waka.

.....

Te huarite

He ōrite, he āhua rite rānei te tangi o ngā oro whakamutunga o ngā kupu huarite.

Hei tauira:

E hīrere atu rā ki wī, ki wā

.....

Te orokati tārua

Ko te tāruarua i ngā orokati ōrite i ngā kupu e noho tata ana.

Hei tauira:

Hāngai te titiro ki te tihi o Pātuhi e

.....

Te oro puare tārua

Ko te tāruarua i ngā oro puare ōrite, i ngā oro puare āhua rite rānei, i ngā kupu e noho tata ana.

Hei tauira:

He maunga tiketike

He maunga e kore e neke

Te tāruarua

Ko tā tēnei reo, ko te tārua i ētahi kupu kia reka te rongo ki te taringa ina pānui ā-wahatia.

Hei tauira:

Hoe, hoe, hoea rā

.....

Te tātorutanga

Ka whakatakotoria ngā huanga e toru hei whakanui i te kaupapa.

Hei tauira:

He reo tangi

He reo karanga

He reo rīngi e

.....

Te ororite

E rite ana te tangi o te kupu me tōna tikanga.

Hei tauira:

rīngi

Te whakatangata

Ko te pepeha he
whakahekenga mā
te tangata. I te mea
kua tuhi pepeha a Beth
mō te waea pūkoro, kua
whakatangatatia te
waea e ia.

Te huahuatau

Hoe, hoe, hoea rā!
Ko Pūkoro-kawe roa
Ki uta, ki tai

Te huarite

E hīrere atu rā ki wī, ki wā

Te orokati tārua

Hāngai te titiro ki te tihi o
Pātuhi e

Te oro puare tārua

He maunga tiketike
He maunga e kore e neke

Te tāruuarua

Hoe, hoe, hoea rā

Te tātorutanga

He reo tangi
He reo karanga
He reo rīngi e

Te ororite

rīngi

*Tirohia ngā āhuatanga reo kua
whakamahia e Beth i tāna whiti
whakangahau.*

Te Pepeha o Waea Pūkoro

Whakarongo ake rā
Kōrero mai rā
He reo tangi
He reo karanga
He reo rīngi e...

Hāngai te titiro ki te tihi o Pātuhi e
He maunga tiketike
He maunga e kore e neke

Ko Rere-noa kai tōna pūtake
E hīrere atu rā ki wī, ki wā
Hai pātaka kai mō te hapū
Ko Te Aitanga-a-Karu e...

Hoe, hoe, hoea rā!
Ko Pūkoro-kawe-roa
Ki uta, ki tai
Ko Ngāti Ringa e!

Ko Pātuhi te maunga
Ko Rere-noa te awa
Ko Pūkoro-kawe-roa te waka
Ko Te Aitanga-a-Karu te hapū
Ko Ngāti Ringa te iwi

Ngā Pātai Ārahi i te Tuhituhi Whiti Whakangahau

Erima ngā pātai hei ārahi i te tuhituhi whiti whakangahau:

1. He aha te pūtake o te tuhinga?
2. Mā wai te tuhinga?
3. He aha tētahi tapanga mō te tuhinga?
4. He aha te ariā matua o te tuhinga?
5. He aha ētahi kupu hāngai ki te kaupapa o te tuhinga?

*Ka whakautua ēnei pātai ki tētahi mahere.
Tirohia ngā whārangi e whai ake nei.*

*Tirohia ngā whakautu a Beth ki ngā pātai
ārahi i te tuhituhi whiti whakangahau.*

1. He aha te pūtake o te tuhinga?

*He whakangahau i te hinengaro
me te taringa o te kaipānui mā
te tuhituhi i te pepeha mō te
waea pūkoro*

2. Mā wai te tuhinga?

Mā ōku hoa me tōku whānau

3. He aha tētahi tapanga mō te tuhinga?

Te Pepeha o Waea Pūkoro

4. He aha te ariā matua o te tuhinga?

*He whakatangata i te waea pūkoro,
mā te tuhituhi pepeha mōna.*

*Ka whakaritea te pātuhi ki te
maunga; ngā ngaru oro ki te awa;
me te pūkoro ki te waka*

**5. He aha ētahi kupu hāngai ki te kaupapa o
te tuhinga?**

maunga – Pātuhi

awa – Rere-noa

waka – Pūkoro-kaweroa

hapū – Te Aitanga-a-Karu

iwi – Ngāti Rīnga

Kei te whārangī 82 he mahere mā te kaituhi.

Te Whiti Whakangahau a Beth

Tirohia te katoa o te whiti whakangahau a Beth.

Te Pepeha o Waea Pūkoro

Whakarongo ake rā
Kōrero mai rā
He reo tangi
He reo karanga
He reo rīngi e...

Hāngai te titiro ki te tīhi o Pātuhi e
He maunga tiketike
He maunga e kore e neke

Ko Rere-noa kai tōna pūtake
E hīrere atu rā ki wī, ki wā
Hai pātaka kai mō te hapū
Ko Te Aitanga-a-Karu e...

Hoe, hoe, hoea rā!
Ko Pūkoro-kawe-roa
Ki uta, ki tai
Ko Ngāti Ringa e!

Ko Pātuhi te maunga
Ko Rere-noa te awa
Ko Pūkoro-kawe-roa te waka
Ko Te Aitanga-a-Karu te hapū
Ko Ngāti Ringa te iwi

He Tauira Anō

Ko ngā tauira anō hei whakaatu i te whanaketanga o ngā āhuatanga reo, ngā tikanga tuhituhi me ngā kupu mō te whiti whakangahau.

Ka tirohia te tuhinga, ngā āhuatanga reo me ngā whakautu ki ngā pātai ārahi i te tuhituhi.

He Whiti Whakangahau hei Tauira

*Tēnā, pānuihia te whiti whakangahau kua tuhia
e tēnei kaituhi mō te eke motokā ki Maraenui.*

Motokā

I tōku ekenga i te motokā e,
I runga i te rori kirikiri,
te rori kirikiri o Maraenui e!

Puruma! Puruma!
Te mota o te motokā.
Puruma! Puruma!
Te kaha hoki o tōku mota,
i runga i te rori kirikiri,
te rori kirikiri o Maraenui e!

I tōku wehenga mai i te whakataetae
o ngā motokā teretere e,
i mahi tōnati au,
i runga i te rori kirikiri,
te rori kirikiri
o Maraenui e!

URK!
Purum! Purum!
Kua wini te rori,
te rori kirikiri,
te rori kirikiri
o Maraenui e!

Ngā Āhuatanga Reo

*Tirohia ngā āhuatanga reo kua
whakamahia e tēnei kaituhi i tāna
whiti whakangahau.*

Te huarite

I tōku wehenga mai
i te whakataetae

.....

Te orokati tārua

I toku ekenga i te
motokā e.

I runga i te rori kirikiri

Puruma! Puruma!
te mota o te motokā

.....

Te oro puare tārua

te mota o te motokā

.....

Te tāruarua

rori kirikiri
puruma, puruma

.....

Te ororite

Puruma!
Purum!
Urk!

Motokā

I tōku ekenga i te motokā e,
I runga i te rori kirikiri,
te rori kirikiri o Maraenui e!

Puruma! Puruma!

Te mota o te motokā.

Puruma! Puruma!

Te kaha hoki o tōku mota,
i runga i te rori kirikiri,
te rori kirikiri o Maraenui e!

I tōku wehenga mai i te whakataetae
o ngā motokā teretere e,
i mahi tōnati au,
i runga i te rori kirikiri,

te rori kirikiri
o Maraenui e!

URK!

Purum! Purum!

Kua wini te rori,
te rori kirikiri,
te rori kirikiri
o Maraenui e!

Ngā Pātai Ārahi

Tirohia ngā whakautu a tēnei kaituhi ki ngā pātai ārahi i te tuhituhi whiti whakangahau.

1. He aha te pūtake o te tuhinga?

He whakangahau i te hinengaro me te taringa o te kaipānui mā te tuhituhi mō tētahi whakataetae motokā

2. Mā wai te tuhinga?

Mā öku hoa me tōku whānau

3. He aha tētahi tapanga mō te tuhinga?

Motokā

4. He aha te ariā matua o te tuhinga?

Ahakoa te whakakihī o te kaiwhakahaere motokā, nā te rori kē i wini!

5. He aha ētahi kupu hāngai ki te kaupapa o te tuhinga?

- rori kirikiri
- mahi tōnati
- motokā teretere
- te mota o te motokā
- puruma, purum, urk

Kei te whārangī 82 he mahere mā te kaituhi.

He Whiti Whakangahau hei Tauira

*He whiti whakangahau tēnei nā Leon
i tuhi hei whakaatu i ngā āhuatanga
i whiwhi ai i a Uenuku ōna tae.*

Uenuku

Uenuku, Uenuku, tau kē rā ō tae,
Tau kē hoki te kura o tōu nā pōtae.

Uenuku, Uenuku, e kore rā e wareware
Te pīwari o te karaka o tōu nā tīpare.

Uenuku, Uenuku, inā kē te pai,
Te rerehua hoki o tō pūkauwae kōwhai.

Uenuku, Uenuku, whakaatu mai te wana
O tō hei kākāriki e kānapanapa mai ana.

Uenuku, Uenuku, whakarongo ki te tangi
Whakaawe a te iwi ki tō hikurere kahurangi.

Uenuku, Uenuku, kei te rangona te ngongoro
Whakamīharo ki tō tātua wai-poroporo.

He kura-rangi te tae o tōu nā maro,
He tohu aroha nā ū mātua e kore nei e ngaro.

Ngā Āhuatanga Reo

*Tirohia ngā āhuatanga reo
kua whakamahia e Leon i tāna
whiti whakangahau.*

Te huarite

ō tae, pōtae
wareware, tīpare
pai, kōwhai
wana, ana
tangi, kahurangi
ngongoro, poroporo
maro, ngaro

.....

Te orokati tārua

hikurere kahurangi
rangona te ngongoro

.....

Te oro puare tārua

kākāriki e kānapanapa mai ana
pūkauwae kōwhai
tōu nā pōtae

.....

Te tāruarua

Uenuku, Uenuku

.....

Te ororite

ngongoro

.....

Uenuku

Uenuku, Uenuku, tau kē rā ō tae,
Tau kē hoki te kura o tōu nā pōtae.

Uenuku, Uenuku, e kore rā e wareware
Te pīwari o te karaka o tōu nā tīpare.

Uenuku, Uenuku, inā kē te pai,
Te rerehua hoki o tō pūkauwae kōwhai.

Uenuku, Uenuku, whakaatu mai te wana
O tō hei kākāriki e kānapanapa mai ana.

Uenuku, Uenuku, whakarongo ki te tangi
Whakaawe a te iwi ki tō hikurere kahurangi.

Uenuku, Uenuku, kei te rangona te ngongoro
Whakamīharo ki tō tātua wai-poroporo.

He kura-rangi te tae o tōu nā maro,
He tohu aroha nā ū mātua e kore nei e ngaro.

Tirohia ngā whārangi 62 me 63 mō te whakamāramatanga o ēnei āhuatanga reo.

Ngā Pātai Ārahi

*Tirohia ngā whakautu a Leon ki ngā pātai
ārahi i te tuhituhi whiti whakangahau.*

1. He aha te pūtake o te tuhinga?

*He whakangahau i te hinengaro me te taringa o
te kaipānui mā te tuhituhi mō te ātaahua o te
uenuku me ūna tae*

2. Mā wai te tuhinga?

Mā ōku hoa me tōku whānau

3. He aha tētahi tapanga mō te tuhinga?

Uenuku

4. He aha te ariā matua o te tuhinga?

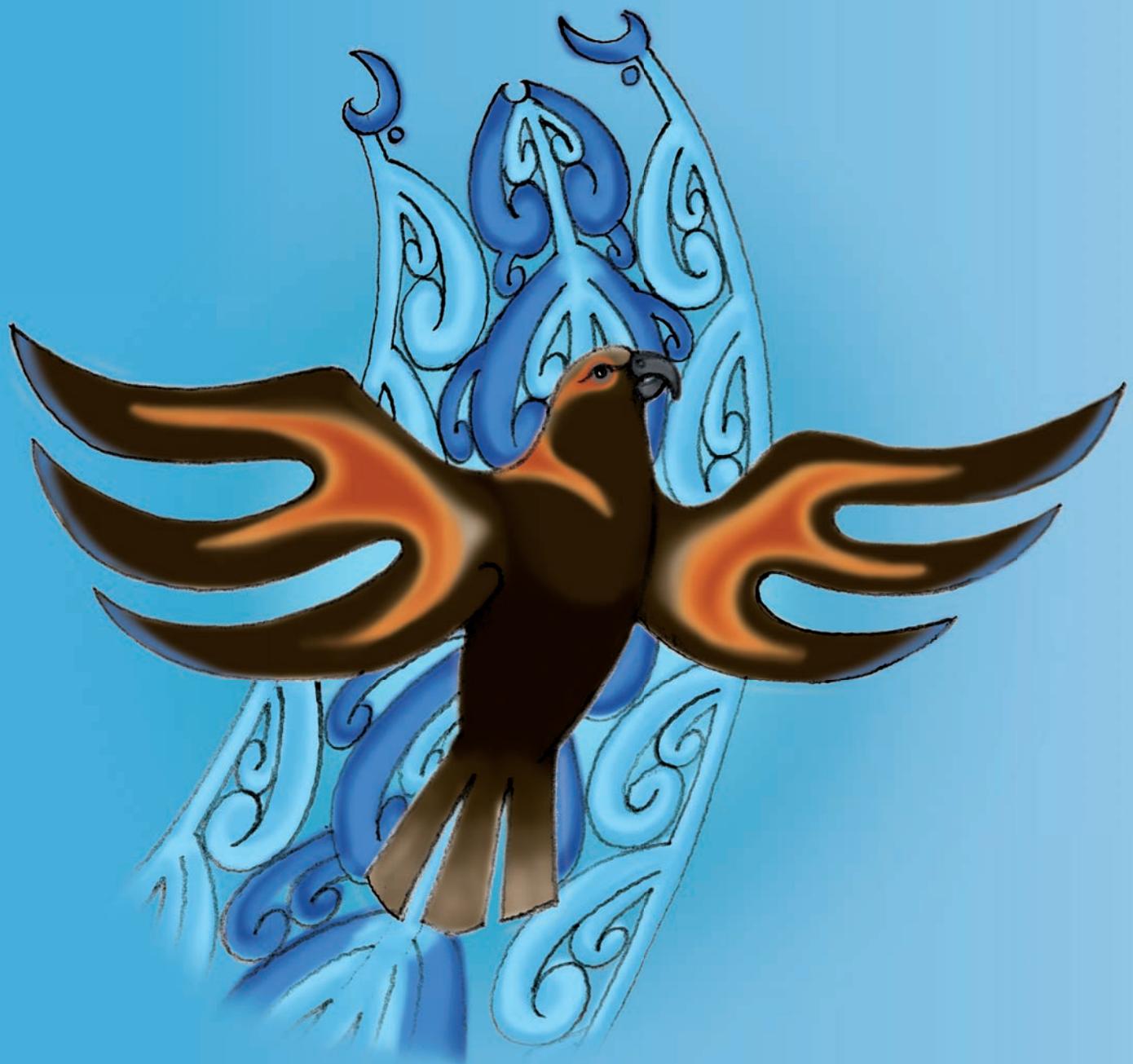
*Ka whakaaturia ngā kākahu me ngā mea whakapai
e mauria ana e Uenuku, me te ātaahua o ngā tae.*

5. He aha ētahi kupu hāngai ki te kaupapa o te tuhinga?

- te kura ki te pōtae
- te karaka ki te tipare
- te kōwhai ki te pūkauwae
- te kākāriki ki te hei
- te kahurangi ki te hikurere
- te wai-poroporo ki te tātua
- te kura-rangi ki te maro

Kei te whārangi 82 he mahere mā te kaituhi.

He Mahere Ārahi i te Tuhituhi

Te Anga o te Paki Whakangahau

Te Tapanga:

Te Mahi:

Te Whakataunga

I pēhea te mahi i tau ai?

Te Whakatakinga

1. Ko wai ngā kiripuaki?

2. He pēhea te āhua o te wāhi?

Tuhia tētahi rerenga tuhituhi e tohu ana i tētahi tū āhuatanga o te mahi kei te haere.

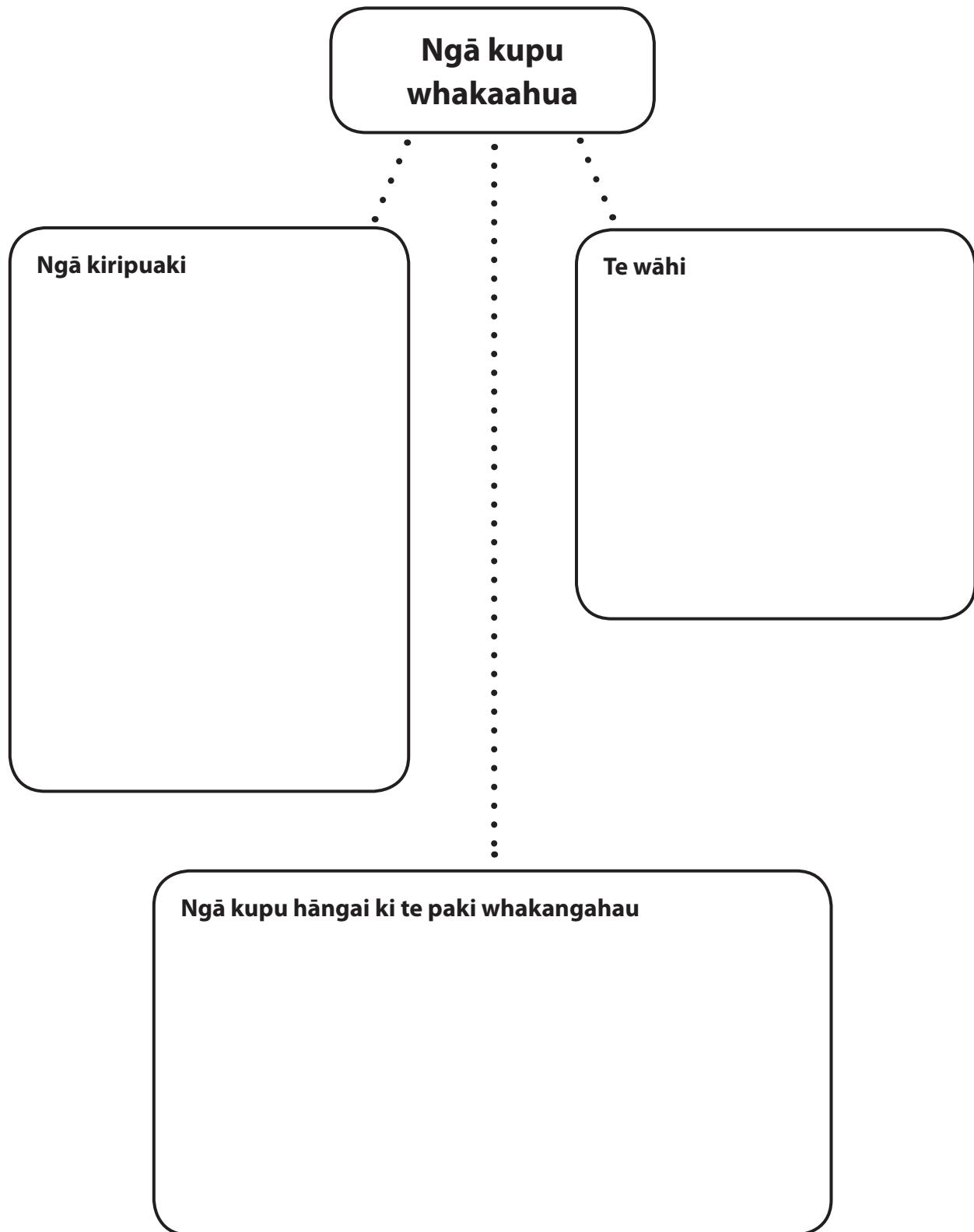
Te Raupapatanga Mahi

1. I pēhea te mahi i tīmata ai?

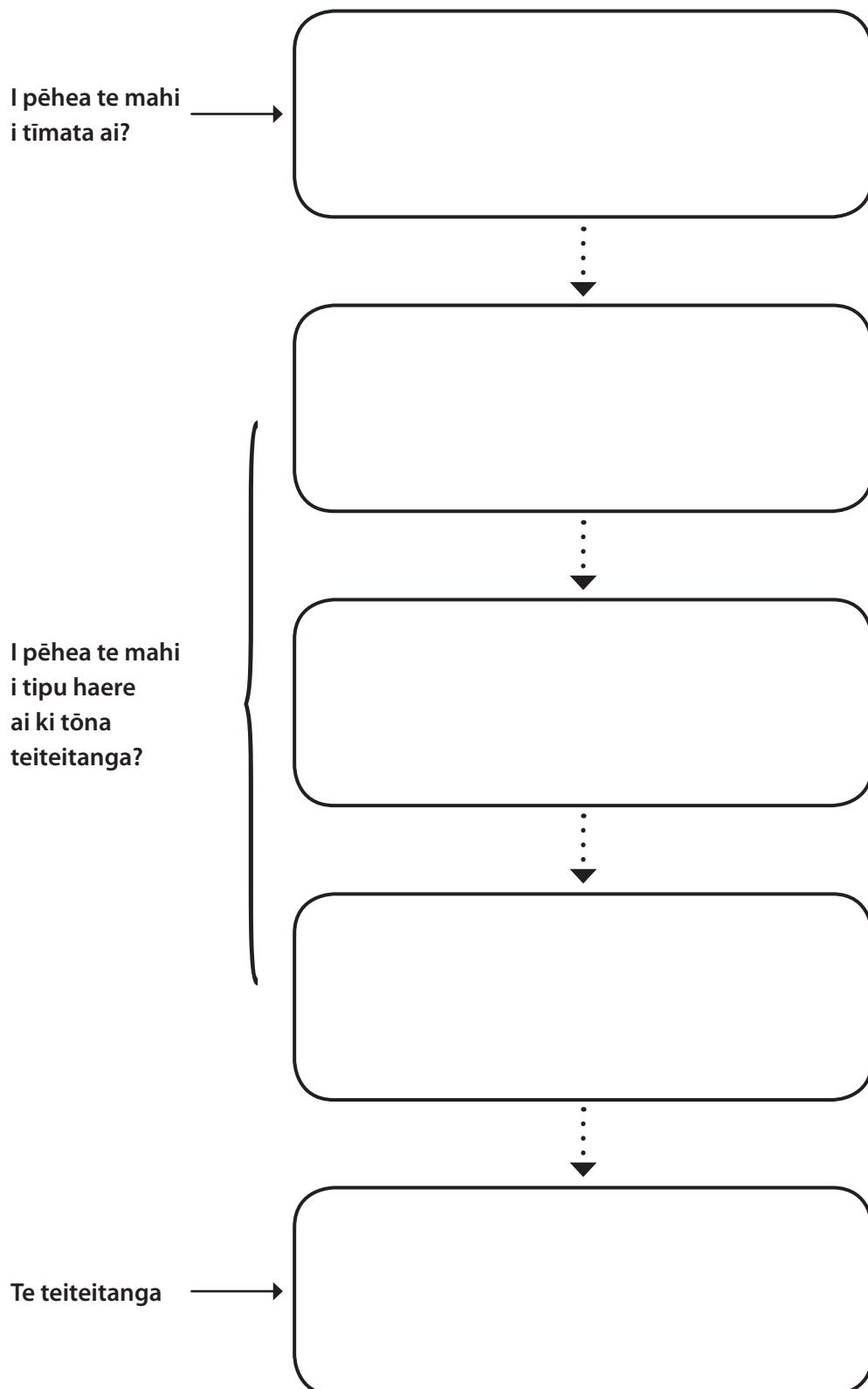
2. I pēhea te mahi i tipu haere ai ki tōna teiteitanga?

3. He aha tōna teiteitanga?

Ngā Kupu Whakaahua me ngā Kupu Hāngai ki te Paki Whakangahau

Te Raupapatanga Mahi mō te Paki Whakangahau

Te Anga o te Whakaari

Te Tapanga:

Te Kaupapa:

Te Whakataunga

1. I pēhea te mahi i tau ai?

2. He aha te hua o te whakataunga?

Te Rārangi Kiripuaki

1. Tokohia, ā, ko wai ngā kiripuaki?

2. He aha te tūnga o ia kiripuaki?

Te Raupapatanga Mahi

1. I mahia te mahi i hea?

2. I pēhea te mahi i tīmata ai?

3. I pēhea te mahi i tipu haere ai ki tōna teiteitanga?

4. He aha tōna teiteitanga?

Te Rārangi Kiripuaki

Te Rauapapatanga Mahi o te Kāpeka o te Whakaari

Kāpeka

Te wāhi:

...					
-----	--	--	--	--	--

...					
-----	--	--	--	--	--

...					
-----	--	--	--	--	--

Ngā Pātai Ārahi i te Tuhituhi Whiti Whakangahau

1. He aha te pūtake o te tuhinga?

2. Mā wai te tuhinga?

3. He aha tētahi tapanga mō te tuhinga?

4. He aha te ariā matua o te tuhinga?

5. He aha ētahi kupu hāngai ki te kaupapa o te tuhinga?

Ngā Tauira Tuhinga

Kuia Wareware

Kei te noho tahi māua ko tōku kuia. Tōku waimarie hoki, nā te mea ko ia te kuini o tō māua kāinga, ā, ko au te kīngi. He tino whare tō māua, he whare kikī ana i te kōrero, kikī ana i te kata, kikī ana i te aroha. Heoi anō, he kuia wareware tōku kuia.

Me mau mōwhiti tōku kuia hei pānui pukapuka, engari he kuia tino wareware ia. la rā, ia rā, ka kimi ia i ūna mōwhiti. I tētahi ahiahi pō i pīrangī tōku kuia ki te pānui i te niupepa, heoi kua wareware anō i hea ūna mōwhiti.

I te tuatahi, ka haere atu tōku kuia ki roto i tōna rūma moe ki te kimi i ūna mōwhiti. I reira ia e whakapau ana i te rima miniti ki te tirotiro, me tāna hāmeme ki a ia anō. Otirā, kore rawa i kitea ngā mōwhiti.

I te tuarua, ka kimi tōku kuia i roto i te wharepaku. He tirohanga tere tērā. Ka puta mai ia me tāna tino māharahara, nā te mea kore rawa i kitea ngā mōwhiti.

I te tuatoru, ka kimi tōku kuia i roto i te rūma kaukau, me tāna tino hiahia ka kitea i reira ūna mōwhiti. Otirā, ka puta mai ia, ā, kore rawa i kitea ngā mōwhiti. Ka amuamu a Nani. Ka tata ia ki te kangakanga ki a ia anō.

Ka tūtaki māua ko tōku kuia i te ara hīkoi o te whare. Ka pātai atu au ki tōku kuia, “Kei te kimi koe i te aha, Nani?” Ka tiro kau mai ia me te whakahoki, “Kei te kimi au i aku mōwhiti, Moko.”

Ka pakaru taku kata, nā te mea i reira tōku kuia e tū ana, e mau mōwhiti ana ki runga rawa atu o tōna māhunga. Ko tāku pātai atu ki a ia, “He aha ērā mea kei runga i tō māhunga, Nani?”

Ka rongo te whare i a māua e hemo ana i te kata, me tāku tīwaha atu, “Auē, Kuia Wareware! Ko koe te kuini o ngā kuia wareware katoa!” Ka rere te katakata me tā māua awhiawhi anō i a māua.

He Whakaparahako

He tino tauhou a Peti rāua ko tōna tungāne, ko Asa, ki te tāone hou. Kātahi anō rātou ka hūnuku mai i te whārua o Rūātoki ki tēnei tāone. I whiwhi tō rāua māmā ki te tūranga hou i te kura. He āhua rite tēnei wāhi ki tō rātou kāinga, engari he tino rerekē ngā tāngata. Ka hiahia a Peti ki tōna kāinga i Rūātoki. Heoi anō, i maumahara a ia i ngā kōrero o tōna kuia, “He tangata te tangata, e Moko, nā reira kia pai koe ki a rātou, ka pai hoki rātou ki a koe.”

I tētahi Rāhoroi ka haere a Peti rāua ko Asa ki te toa. I tonoa rāua e tō rāua māmā ki te hoko parāoa me te miraka. He rawe tā rāua hīkoi atu. Kore rawa rāua i paku aro atu ki ngā tāngata o te wā kāinga e titiro makutu mai ana, i te mea he nui ngā mea hei tirotiro atu, he nui hoki tā rāua kōrerorero. He tamaiti pātaitai a Asa. I ētahi wā ka hōhā a Peti i āna pātai, engari i taua ata he pai āna pātai ki a ia, nā te mea i te māharahara hoki ia i aua mea. Ka kī atu a Peti ki a Asa, “Kia hoki tāua ki te kāinga, ka pātai atu ki a Māmā.”

Kāore i roa, ka tae rāua ki te toa. Ka kuhu, kātahi ka kimi haere i te parāoa. He rawe taua mahi ki a Peti, nā te mea he mahi pakeke te haere ki te toa ki te hoko kai. Ka kī mai a Asa, “Kei hea te parāoa, e Peti?” Kātahi ka rongo a Peti i ētahi e katakata ana, e kōhumuhumu ana. I te tuatahi, i pōhēhē ia i te katakata ngā tamariki ki tētahi atu, kātahi ka kite ia i a rātou e titiro mai ana. Pōuri katoa tōna ngākau. Ka katakata, ka whakaparahako rātou ki a rāua ko Asa.

“He aha rātou i pērā ai?” tōna whakaaro. Kāhore ia i mōhio ko wai rātou, kāhore hoki ia i whakaparahako ki a rātou. Whero katoa tōna kanohi i te rongo i a rātou e kī ana, “They’re speaking Māori. U.. e.. o..”, me te tohutohu mai ki a rāua ko Asa. I wareware katoa i a ia te take i haere ai rāua ki te toa. Ka mau ia i te ringa o Asa, ka oma rāua ki te kāinga. Tōna tino pōuri, tōna hotuhotu hoki. He tāngata hou rāua ko Asa, kāhore hoki rāua i te whakatoi. “He aha rātou i pērā ai?” tāna tioro atu ki a Māmā.

Nā tōna tino pukuriri me tōna tino whakamā i hiahia a Peti ki te hoki atu ki te kāinga o tōna kuia. He roa ia e hotuhotu ana, engari nā te reo ngāwari o Māmā me āna kōrero i tau haere te rangimārie. Koinei ngā kōrero a Māmā ka maumahara a Peti mō ake tonu atu, “Waimarie kōrua ko kōrua anake ngā tamariki mōhio ki te kōrero Māori i roto i tēnei whārua. Kei te mārama kōrua ki ngā kōrero a ētahi i roto i tētahi reo, engari kore rawa rātou e mārama ki ā tātou kōrero. Ka kite kōrua, kei te haramai te wā kua pīrangī aua tamariki me ētahi atu kia rite rātou ki a kōrua.”

Koirā te wā i mua i te putanga mai o ngā kura kaupapa huri noa i te motu. He tika ngā kupu a te māmā o Peti rāua ko Asa. I naiānei kei te rongo rāua i te reo Māori i ngā wā katoa i ngā wāhi katoa.

Te Kāinga o Koro

Kei te taha o te ngahere te kāinga o tōku koroua. He tata ki te whare e tū pōuriuri ana, e tū whakamataku ana ngā rākau teitei, ngā rākau mātotoru. Ki tōku koroua he oranga ngākau, he oranga tinana hoki tōna whare me te ngahere. Otirā, i a au e pakupaku ana, ki tāku titiro he weriweri tōna whare me te ngahere.

Kua kaumātua tōku koroua. He kiri kūwhewhewhewhe tōna, he kiwikiwi ūna makawe, he roa, he piko ūna matimati. Auē! Kāhore hoki ahau i kite i te pai o tōku koroua. I tētahi rangi ka mea mai tōku māmā me haere ahau ki te kāinga o tōku koroua noho ai mō ngā hararei. Tōku pōuri hoki, nā te mea kāhore a Māmā rāua ko Pāpā i te haere.

I haere ahau mā runga pahi. Nō tāku taenga atu ki te kāinga o Koro, i kite ahau i te tatari mai ia ki ahau. Ahakoa te mihi mai a Koro, ka mānuka tonu ahau. Kua tekau tau tōku koroua e noho ana ki tōna kāinga, ko ia anake. I te matenga atu o tōku kuia kāhore tonu tōku koroua i hiahia ki te hūnuku ki wāhi kē noho ai. I mea mai tōku māmā, ko te ngahere te tino oranga o Koro, ā, ki te hūnuku a Koro me hūnuku hoki te ngahere. Otirā, nā te tino rerekē o tēnei wāhi i tōku kāinga i te tāone ka pā te mokemoke ki a au.

He tawhito rawa atu te whare o Koro, kua maroke te peita, kua pirau ētahi o ngā papa o te pakitara. I ahau e tū ana i te mahau ka rongo ahau i te whare e ngakeke ana. Ka tutū ngā huruhuru i tōku kakī. I roto i te whare ka rongo ahau i ngā hoihoi rerekē, ānō nei i te kōrero mai te whare ki ahau. Auē, ka kaha ake tōku mataku me tōku hiahia hoki ki ōku mātua, engari nā te karakia a Koro, tau ana ahau. Taro ake, ka warea ahau e te moe.

Ao ake i te ata ka karanga mai a Koro, “Maranga, e Moko, ka haere tāua ki te ngahere. Kua waea mai tētahi, kua mamae te puku o tana tama. Haere mai, e Moko.” Kātahi ka whakaaro ahau kua pōrangī pea tōku koroua. He aha tā māua mahi i roto i te ngahere? He aha māua e kore nei e haere ki te tāone ki te hoko rongoā? Nā te tere o Koro ki te hīkoi me te poto o ōku waewae, ka hīkoi a Koro, ka oma kē au i muri i a ia. Ka kite ahau i te hononga o Koro ki te ngahere. He rite ia ki te manu e rērere ana mai i tētahi rākau ki tētahi rākau.

Kāore i roa, kua pau te hau, ka pōturi haere au, ka tū. Auē, kua ngaro a Koro! Ka karanga atu, ka tīwaha atu ahau ki a Koro, engari ko tōku reo anake i hoki mai, i pāorooro mai. Ka patupatu ake tōku manawa. Kātahi ka ohorere ahau. Kua tau mai tētahi kohu mā. Ehara i te kohu pērā i tō te tāone, he kohu whai wairua kē. Mataku katoa ahau. Ka tioro atu ki a Koro.

Ka rongo ahau i te reo o tōku koroua ānō nei ko ngā rākau i te kōrero mai ki ōku taringa, “E Moko, e tū ki konā. Mā ngā rākau koe e awhi. Mā ngā pīwakawaka ahau e ārahi atu ki a koe. Kia tau, e Moko.” Nā te whio o te hau i roto i ngā rau, me te tau o te kohu, he uua te rongo me te kite atu, engari kāhore ahau i mataku nā tōku mōhio e hono ana te wairua o tōku koroua ki te ngahere. Ka tau tōku wairua, ka waiata au i tētahi o ngā waiata o tōku kura, “E tū kahikatea, hei whakapai ururoa. Awhi mai, awhi atu, tātou, tātou e.” Kāore i roa, ka tae mai tōku koroua me ngā pīwakawaka e rērere ana. Ka hiki te kohu, ka tau te hau, ka awhi māi a Koro. “Ka pai, Moko, haramai. Ka haere tāua ki te mahi i te rongoā.”

I te wā e tunu ana a Koro i te rongoā ka rongo ahau i te wairua aroha i roto i te whare. Mai i taua wā kua mōhio ahau he tino koroua tōku. He koroua hono tahi me te ngahere me tōna whare, me te tangata. Tata tonu te pakaru o tōku manawa i te aroha ki a ia.

Kei Whati Taku Peka

Ngā Kiripuaki

Kaikōrero	Tīwaiwaka
Koro Kauri – he rākau kauri	Tūī
Kākā	Kōmako
Kererū	

Kāpeka Tuatahi

Kaikōrero: E tū whakahīhī ana a Koro Kauri i tōna maunga. He roto kei te pūtake o te maunga nei, he roto kikī ana i ngā momo ika kanikani. He nohoanga pai kei tētahi peka o tēnei rākau mō ngā manu hei mātakitaki atu i ngā ika e kanikani ana.

Ka rere mai a Tīwaiwaka.

Koro Kauri: Ka mau kē te wehi o ērā ika kanikani! Nē rā, Tīwai?

Tīwaiwaka: Āe rā! He pēnei me te kanikani o ōu rau i te hau o Tāwhirimātea. Tēnā koe e whātoro nei i tō peka hei nohoanga mōku.

Ka kanikani hoki a Tīwaiwaka. Ka tau mai a Tūī ki te peka.

Tūī: E titiro ana kōrua ki te aha? Ngā ika kanikani? He mīharo katoa tō rātou kanikani, nē? He pēnei me tō whiore, Tīwai, i a koe e hopu ngāngara ana.

Ka tīmata a Tūī ki te waiata, kātahi ka tau mai a Kākā ki te peka.

Kākā: Ata mārie, e hoa mā. *Ka whakahoki mihi atu ngā manu me Koro Kauri.*
Pai kare, e Koro, tō kaha hoki ki te pupuri nei i a mātou katoa i tō peka kotahi.

Koro Kauri: Kia ora, Kākā. He tika tāu, e hoa, heoi nā taku tino pakeke kei te rongo ahau i te taumaha o ngā manu pēnei me koe i ēnei rā. Otirā, ka ngana tonu ahau ki te tiaki i a koutou.
Ka tīmata te kekē mai o te peka.

Kāpeka Tuarua

Kaikōrero: Kua tau ngā manu e toru ki a Koro Kauri, ā, kua tīmata te piko o tōna peka. E taea ana te kite i te ware e toto mai ana i tōna tinana. Kei te kōrerorero ngā manu ki a rātou anō mō ngā mahi o te wā. Ka tau mai a Kōmako me tōna karere ohorere.

Kōmako: Kō, kō, kō! I rongo ahau i tētahi mea e kekē mai ana. Ko koe tērā, e Koro Kauri? He aha kē te mate?

Koro Kauri: Ko taku peka tērā. Ā, kua tīmata hoki te ware ki te heke i taku tinana. Tērā pea kua nui ngā manu i tēnei peka i nāianei. *Ka tīmata ngā manu ki te āwangawanga.*

Kaikōrero: Kei tētahi rākau miro a Kererū e kai hua ana. Kāore a ia i rongo i te tono a Koro Kauri. Kātahi ia ka rere atu ki te peka o te rākau kauri noho ai. Ka kikī, ka kēkē mai ngā manu i tōna taunga.

- Tūī:** Auē, Kererū! Kāore koe i rongo i tā Koro Kauri. I hea kē koe?
Ka mirimiri a Kererū i tōna puku.
- Kererū:** I te taha rāwhiti o te ngahere au e kai hua miro ana. He aha ai?
Ka kaha ake te kekē mai o te peka rākau.
- Kākā:** Kua toimaha a Koro Kauri me te nui o te manu i tōna peka kotahi. Kāore e roa ka whati peā nā te taumaha.
- Tīwaiwaka:** Kaua e māharahara, Kererū, ehara i a koe te hē. I tawhiti kē koe i te wā i whakatūpatotia mātou e Koro. Otirā, me aha tātou i nāianei?
Ka heke ko te maha o te ware, ka piko nui ake te peka, ka rangona whānuitia te kekē mai o te peka.
- Kōmako:** E rere, kia tere! Kei te whati te peka!
Ka kekē, ka kūkū, ka kōkō mai ngā manu katoa i a rātou e rere atu ana.

Kāpeka Tuatoru

- Kaikōrero:** Kei te rere haere ngā manu i te rākau kauri. E āta titiro ana rātou ki te peka o te rākau me te kite mēnā kua pakaru.
- Tīwaiwaka:** E Koro Kauri, kei te pai koe? I whati te peka rā?
- Koro Kauri:** Māringanui ahau kāore i whati tika, heoi he piko tonu tōna āhua me te mea nei ka whati ākuanei.
- Kaikōrero:** Ka whakawhāititia ngā manu katoa e Tūī. Ka noho tahi rātou ki tētahi atu rākau ki te whakatau me pēhea rātou e āwhina ai i a Koro Kauri. Ka kōrerorero rātou, kātahi ka whai hua.
- Kererū:** E Koro Kauri, kua whakatau mātou kia tākai i te peka nei ki tō ware me ngā rau. E pai ana tērā ki a koe?
- Koro Kauri:** Āe, e manu mā, e pai ana. Tēnā rawa atu koutou e whakaaro rangatira nei ki ahau.
Ka tīmata ngā mahi whakatikatika a ngā manu.

- Tīwaiwaka:** Heoti anō rā, nāu mātou i tiaki, i manaaki i ngā tau kua hipa atu, ā, me pērā hoki mātou mōu.
- Kaikōrero:** I pukumahi ngā manu katoa kia oti pai ai te mahi whakatikatika i te peka o Koro Kauri. I te rā e tō ana ka tuku mihi a Koro ki ngā manu i te mutunga o ngā mahi. Ka whakawātea ia i tētahi peka motuhake mō ia manu kia mātakitaki atu ai rātou katoa i te tōnga o te rā.
Kei ngā peka o te rākau ngā manu e noho marumaru ana.

Te Pepeha o Waea Pūkoro

Whakarongo ake rā

Kōrero mai rā

He reo tangi

He reo karanga

He reo rīngi e...

Hāngai te titiro ki te tihi o Pātuhi e

He maunga tiketike

He maunga e kore e neke

Ko Rere-noa kai tōna pūtake

E hīrere atu rā ki wī, ki wā

Hai pātaka kai mō te hapū

Ko Te Aitanga-a-Karu e...

Hoe, hoe, hoea rā!

Ko Pūkoro-kawe-roa

Ki uta, ki tai

Ko Ngāti Ringa e!

Ko Pātuhi te maunga

Ko Rere-noa te awa

Ko Pūkoro-kawe-roa te waka

Ko Te Aitanga-a-Karu te hapū

Ko Ngāti Ringa te iwi

Motokā

I tōku ekenga i te motokā e,
I runga i te rori kirikiri,
te rori kirikiri o Maraenui e!

Puruma! Puruma!
Te mota o te motokā.
Puruma! Puruma!
Te kaha hoki o tōku mota,
i runga i te rori kirikiri,
te rori kirikiri o Maraenui e!

I tōku wehenga mai i te whakataetae
o ngā motokā teretere e,
i mahi tōnati au,
i runga i te rori kirikiri,
te rori kirikiri
o Maraenui e!

URK!
Purum! Purum!
Kua wini te rori,
te rori kirikiri,
te rori kirikiri
o Maraenui e!

Uenuku

Uenuku, Uenuku, tau kē rā ō tae,
Tau kē hoki te kura o tōu nā pōtae.

Uenuku, Uenuku, e kore rā e wareware
Te pīwari o te karaka o tōu nā tīpare.

Uenuku, Uenuku, inā kē te pai,
Te rerehua hoki o tō pūkauwae kōwhai.

Uenuku, Uenuku, whakaatu mai te wana
O tō hei kākāriki e kānapanapa mai ana.

Uenuku, Uenuku, whakarongo ki te tangi
Whakaawe a te iwi ki tō hikurere kahurangi.

Uenuku, Uenuku, kei te rangona te ngongoro
Whakamīharo ki tō tātua wai-poroporo.

He kura-rangi te tae o tōu nā maro,
He tohu aroha nā ū mātua e kore nei e ngaro.

Te Kuputaka

hikurere	He momo kākahu iti, hei uhi i ngā pokohiwi.
hīrere	Ki te hīrere te wai, ka kaha te rere mai.*
kaiwhakaari	He tangata ko ia tētahi o ngā kiripuaki i roto i te whakaari, i te kiriata, i te whakaaturanga pouaka whakaata rānei.†
kāpeka	He wāhangā o te whakaari. Ka tū ngā mahi a te kāpeka i te wāhi kotahi.
kiripuaki	He tangata i roto i te pakiwaitara, i te whakaari, i te kiriata rānei.†
kūwhewhewhewhe	Ki te kūwhewhewhewhe te kiri o tētahi, he kaumātua ia, ā, he rite te āhua o tōna kiri ki tō te arewhana.
mahere ripo kāpeka	He mahere e whakawehewhe ana, e whakaatu ana hoki i ia kāpeka o te whakaari ki ngā pikitia me ētahi tuhinga tīpoka.
mānuka	Ki te mānuka tētahi, ka āwangawanga ia.
maro	He momo kākahu, ka herea ki te hope taka iho ai, anō nei he piupiu.*
ngakeke	Ki te ngakeke tētahi mea, ka rongo koe i tētahi tangi koi pērā i te reo o te pīpī manu.*
pāorooro	Ki te pāorooro te tangi, ka rangona te haruru tuatahi, tuarua, tuatoru.*
pīwari	Ki te pīwari tētahi mea, he ātaahua taua mea.
pūkauwae	Te wāhangā o te moko i tāia ai ki runga i te kauwae.
tuhinga tīpoka	Ko ngā tuhinga poto hei whakawhāiti i ngā whakaaro, i ngā mātauranga rānei.
ware	Te pia o te rākau ka māturuturu mai i tōna tinana.
warea	Ki te warea koe e te moe, kua pēhia koe e te moe.
whakaawe	Ko te pae tawhiti o tētahi mahi, o tētahi mea rānei e hiahia ana te tangata ki te kapo atu.
whakaparahako	Ki te whakaparahako koe i tētahi, ka tino kino koe ki a ia.*
whārua	He whenua kei waenganui i ngā pari maunga, i ngā puke teitei rānei.*

*Te Tāhuhu o te Mātauranga. (2006). *Tirohia Kimihia: He Kete Wherawhera*. Te Whanganui-a-Tara: Huia Te Manu Tuku Kōrero.

†Te Taura Whiri i te Reo Māori. (2008). *He Pātaka Kupu: te kai a te rangatira*. North Shore: Raupō/Penguin Group.

Ngā Tohutoro

- Biggs, B. (1990). *Me ako taatou i te reo Maaori: He Whakamaaramatanga moo ngaa mahi ako i te Reo Maaori*. He mahi whakamāori nā Cleve Barlow. Auckland: Billy King Holdings.
- Derewianka, B. (1991). *Exploring How Texts Work*. Rozelle, N.S.W.: Primary English Teaching Association.
- Education Department of Western Australia. (1997). *Writing Resource Book: First Steps*. Melbourne: Rigby Heinemann.
- Gillies, B. (1984). *Ngā Manu i Runga i te Rākau*. Wellington: Government Printer.
- Harlow, R. (2004). *A Māori Reference Grammar*. Auckland: Pearson Education.
- Joseph, D. (2004). *Te kohinga pukapuka – Te Kōrari*. Wellington: H.A.N.A Limited.
- Joseph, D. (2006, June). *He Momo Kōrero Māori, He Momo Tuhinga, He Nuka Reo: Māori Text Types, Genre and Literary Devices*. Report for the Ministry of Education Māori Language Education Team, Wellington. Palmerston North: Te Pūtahi-a-Toi.
- Māori Language Commission Te Taura Whiri i te Reo Māori. (1996). *Te Matatiki: Contemporary Māori Words*. Auckland: Oxford University Press.
- Māori Language Commission Te Taura Whiri i te Reo Māori. *Orthographic Conventions*. I tangohia i te 29/11/05, mai i http://www.tetaurawhiri.govt.nz_english/pub_e/conventions2.shtml.
- Mead, H. M., rāua ko Grove, N. (2001). *Ngā Pēpeha o ngā Tipuna*. Wellington: Victoria University Press.
- Ngata, H. M. (1993). *English-Māori Dictionary*. Te Whanganui-a-Tara: Te Pou Taki Kōrero.
- Nohotima, P. (1994). *He Whakaparahako. He Kohikohinga* 37, wh. 8.
- Orbell, M. (2003). *Birds of Aotearoa: A Natural and Cultural History*. Auckland: Reed Publishing.
- Riley, M. (2001). *Māori Bird Lore: An Introduction*. Paraparaumu: Viking Seavenseas NZ Ltd.
- Ryan, P. M. (2001). *The Reed Dictionary of Modern Māori*. Second edition. New Zealand: Reed Publishing.
- Te Tāhuhu o te Mātauranga. (1996). *Te Reo Māori i roto i te Marautanga o Aotearoa*. Te Whanganui-a-Tara: Te Pou Taki Kōrero.
- Te Tāhuhu o te Mātauranga. (2005). Motokā. *Ngā Tauaromahi Marautanga o Aotearoa*. Te Whanganui-a-Tara: Te Pou Taki Kōrero Whāiti.
- Te Tāhuhu o te Mātauranga. (2006). *Tirohia Kimihia: He Kete Wherawhera*. Te Whanganui-a-Tara: Huia Te Manu Tuku Kōrero.
- Te Taura Whiri i te Reo Māori/Māori Language Commission. (2008). *He Pātaka Kupu: te kai a te rangatira*. North Shore: Raupō/Penguin Group.
- Williams, H. W. (1975). *A Dictionary of the Māori Language*. Seventh edition. Wellington: Government Printer.

Te Matapaki

Mā te matapaki, ka whanake
ngā pūkenga tuhituhi.

Ngā Mātāpono me ngā Pūtake Whānui mō te Matapaki

E whā ngā mātāpono hei ārahi i te kaituhi me ngā tāngata āwhina ki te matapaki i āna tuhinga:

- Whakarongo ki te kaituhi.
- Ākina, tautokohia te kaituhi.
- Arahina te kaituhi ki te ara e tika ana mōna.
- E tika ana kia whai wāhi ngā tāngata āwhina ki te āwhina i te kaituhi, kaua te tuhinga.

E whā ngā pūtake whānui o te matapaki:

- Hei akiaki i te kaituhi kia whakaaturia ōna mōhiotanga kē, hei whai māramatanga hoki mō ngā mahi kei mua i a ia.
- Kia rangona e te kaituhi ngā whakawhitinga kōrero a tangata kē, kia mōhio ai ia i ngā mea kāore anō kia mau i a rātou.
- Hei āwhina i te kaituhi kia mārama ia ki ngā āhuatanga tuhituhi kua tutuki i a ia i tāna tuhinga.
- Kia whakamōhio atu te kaituhi i ōna mōhiotanga ki te kaiako, mā tēnā te kaiako ka āwhina i a ia kia mau ngā momo rautaki tuhituhi e tika ana.

I te tuatahi, whakatauria te aronga, te huarahi me te momo matapaki.

Ngā Huarahi Matapaki

Ko ēnei ētahi o ngā huarahi pai mō te matapaki i te tuhinga:

- Takitahi
- Takirua me tētahi hoa
- Takirua me te kaiako
- Takitini

Ngā Momo Matapaki

He whakamārama i ngā pūtake o ngā momo matapaki

Matapaki mō te Kaupapa

E hāngai ana tēnei matapaki ki ngā mātauranga e hiahia ana te kaituhi kia mau i te kaipānui. Hei tauira, i te tuhinga takenga pūtaiao ka tuhi pea te kaituhi mō te take i pērā ai tētahi tū āhuatanga.

Ngā Pātai Ārahi

Ētahi pātai hei ārahi i ngā momo matapaki

- He aha te pūtake o te tuhinga?
- Mā wai te tuhinga?
- He aha tētahi tapanga mō te tuhinga?
- He aha ōu whakaaro matua mō te tuhinga?
- He aha ngā whakaaro ka tautoko i ōu whakaaro matua?
- Whakamāramatia mai ōu whakaaro.
- He mōhiotanga anō me rapu?
- He pātai atu anō āu mō te tuhinga?

Matapaki mō te Momo Tuhinga

E hāngai ana tēnei matapaki ki te momo tuhinga e tika ana mō ngā mātauranga ka whakaaturia. Hei tauira, i te tuhinga taki whaiaro ka ahu mai te hiahia i te kaituhi ki te tuhi mō tētahi wheako whaiaro ūnā, ā, ka raupapahia tērā wheako i te taki.

- He aha te momo tuhinga e tika ana?
- He aha te tino take o tāu tuhinga e hiahia ana koe kia mau i te kaipānui?
- Kua whakaritea ngā whakaaro matua me ngā whakaaro tautoko?
- He tika rānei te raupapatanga o ngā mahi?
- Kua whai whakaaro ki ngā mātauranga katoa e tika ana mō te tuhinga?
- Ka aha i nāianeī?

Matapaki mō ngā Momo Rautaki Tuhituhi

E hāngai ana tēnei matapaki ki ngā rautaki tuhituhi kua whakamahia e te kaituhi i a ia e tuhituhi ana, ā, nā te aha hoki i pērā ai. Ko te pūtake o tēnei matapaki ko te āwhina i te kaituhi ki te tātū i ngā rautaki kua whakamahia kē e ia, ki te whakawhanake hoki i tāna āheinga ki te whakamahi i ētahi atu rautaki tuhituhi.

- He aha ngā rautaki tuhituhi i whakamahia e koe ki te timata i tāu tuhinga?
- He aha ētahi raruraru i puta i a koe e tuhi ana? Iahatia ērā raruraru e koe kia oti pai ai te mahi tuhituhi? He aha māku hei āwhina i a koe?
- I pēhea tāu kōwhiringa pūtake mō tāu tuhinga?
- I muri mai i te kōwhiringa pūtake i ngāwari noa iho te kimi whakaaro hei tautoko i taua pūtake?
- Kua rerekē pēhea nei āu rautaki tuhituhi?
- Kua kite au i ētahi kupu/rerenga kua whakarerekētia e koe. I pēhea tāu whakatau kia pērā ai te whakarerekē?

Matapaki mō te Arotake Tuhinga

He matapaki tēnei hei āwhina i te kaituhi ki te pānui i āna ake tuhinga mai i te tirohangā o te hunga pānui. Ka tuku pātai te kaituhi ki a ia anō mō te māramatanga, te painga me te tutukitanga o ana tuhinga ki te kaipānui.

- He aha ū whakaaro mō te tuhinga?
- He kupu pai ake i ērā kua whakamahia? He kupu pai ake kia mau ai i te kaipānui te pānga/oho o te tuhinga?
- Kua tuhia katoatia ngā mātauranga e hiahia ana koe kia mau i te kaipānui?
- E tika ana te reo kua whakamahia i te tuhinga kia pai ai te kawenga o ngā whakaaro?
- He pai te raupapatanga o ū whakaaro?
- Me whai āwhina te kaipānui kia mārama pai ai ia ki āu tuhinga?

Matapaki mō te Whakatika Tuhinga

E hāngai ana tēnei matapaki ki ngā āhuatanga kua whakatikaina kē e te kaituhi, ki te whakatika hoki i ngā tikanga tuhituhi pēnei me te tātaki kupu, te kārawarawatanga me te takotoranga o ngā kupu.

- E tika ana te ia o te tuhinga?
- E tika ana te noho o ngā tohutō?
- He tika te whakatakotoranga o ngā rerenga tuhituhi?
- Kua tuhia e koe ngā kārawarawatanga i ngā wā, i ngā wāhi hoki e tika ana?
- Ko tēnei te tino kounga o āu mahi tuhituhi?
- Kua tutuki i a koe tētahi o āu whāinga ako? Ka aro tāua ki ēhea o ngā whāinga ako i nāianeī?

Matapaki mō te Whakaputa Tuhinga

E hāngai ana tēnei matapaki ki ngā momo whakatau e tika ana mō te whakaputa, arā, te tā tuhinga. Hei tauira, mā tēnei matapaki ka whakatauria mehemea ka tuhituhi mā te ringa, mā te rorohiko rānei me te whiriwhiri i ngā pikitia e tika ana mō te tuhinga.

- He aha te momo hanga o te tuhinga kua tā – he mahere, he pukapuka, he aha rānei?
- He aha tētahi ara kia tutuki pai ai te tā i te tuhinga?
- Ka tuhituhi koe mā te ringa, mā te rorohiko rānei?
- Mā wai e tā – māu, mā te kaiako, mā tētahi kaiāwhina rānei?
- He aha ētahi pikitia e pai ana?
- Ka meatia he pikitia kua tuhia ā-ringa, ā-rorohiko, he whakaahua rānei?

Te Tukanga Tuhituhi

**Me toro te kaituhi ki mua, ki muri ki ngā wāhanga
katoa kia pai ai te takoto o te tuhinga.**

Te Whakarite

Te whakatau, te whakarite whakaaro

- Tātuhia te pūtake me ngā kaipānui
- Whakatauria te momo tuhinga
- Whiriwhiria tētahi tapanga kia hāngai pū ōu whakaaro ki te kaupapa
- Kohia ōu whakaaro
- Rapuhia te mātauranga
- Whakaritea ngā whakaaro matua me ngā whakaaro tautoko mō ngā wāhanga o te tuhinga

Te Whakatakoto

Te waihanga tuhinga tuatahi

- Raupapahia ōu whakaaro me ngā mātauranga
- Waihangatia tāu tuhinga kia kitea te hononga o ngā whakaaro matua me ngā whakaaro tautoko
- I a koe e tuhi ana, me whakaaro hoki ki ētahi pātai e pā ana ki te pūtake o te tuhinga me ūna pānga

Te Whakamārama

Te arotake, te whakamārama ake

- Pānuihia, ā, arotakengia ōu whakaaro me ngā mātauranga
- Toro atu ki tētahi/ētahi atu kia whai whakaaro arotake mai ki ūtu tuhinga, ā, whakamanahia ngā kōrero āwhina a te kaiarotake
- Pānuihia anō ūtu tuhinga kia arotakengia te pānga o te tuhinga ki te kaipānui
- Arotakengia ō tuhinga mā ēnei ara:
 - tīnihia te raupapatanga o ngā whakaaro, o ngā kupu rānei
 - tīnihia ngā kupu, ngā rerenga tuhituhi rānei kia pai ake te takoto o te tuhinga
 - tāpiritia atu he mātauranga anō

Te Whakatīka

Te whakatikatika i te reo

- Pānuihia anō tāu tuhinga
- Whakatikaina te reo o tāu tuhinga – te tātaki tika o ngā kupu, ngā tohutō, te wetewete reo me ngā kārawarawatanga

Te Whakaputa

Te tā tuhinga

- Tāngia tāu tuhinga kia ngāwari noa iho te pānui, kia ātaahua hoki te takoto mā te kaipānui

Tuku atu, tuku mai

Te tuku atu hei pānuitanga

- Tukuna tāu tuhinga kia pānuihia e tētahi/ētahi atu

He Pātai Ārahi

Mā te kaituhi, mā te kaipānui rānei ngā pātai nei.

- He aha te pūtake o te tuhinga?
- Mā wai te tuhinga?
- He aha te momo tuhinga?
- He aha tētahi tapanga mō te tuhinga?
- Whakamāramatia mai ōu whakaaro.
- He aha ōku/ōu whakaaro matua mō te tuhinga?
- He aha ngā whakaaro ka tautoko i ōku/ōu whakaaro matua?
- He mōhiotanga anō me rapu?

- He aha te tino take o te tuhinga e hiahia ana au/koe kia mau i te kaipānui?
- Kua tika te raupapatanga o ngā whakaaro matua me ngā whakaaro tautoko?
- Kua whai whakaaro ki ngā mātauranga katoa e tika ana mō te tuhinga?

- He aha te ariā matua o te tuhinga?
- Kua tuhia ngā mātauranga katoa e hiahia ana au/koe kia mau i te kaipānui?
- E tika ana te reo kua whakamahia i te tuhinga kia pai ai te kawenga o ngā whakaaro?
- He mārama te kaipānui ki te raupapatanga o ōku/ōu whakaaro?
- He kupu pai ake i ērā kua whakamahia?
- He kupu pai ake kia mau ai i te kaipānui ngā ariā o te tuhinga?
- Me whai āwhina te kaipānui kia mārama pai ai ia ki te tuhinga?

- E tika ana te ia o te tuhinga?
- E tika ana te noho o ngā tohutō?
- He tika te whakatakotoranga o ngā rerenga tuhituhi?
- Kua tuhia e au/koe ngā kārawarawatanga i ngā wā, i ngā wāhi hoki e tika ana?

- He aha tētahi ara kia tutuki pai ai te tā i te tuhinga?
- Ka tuhituhi au/koe mā te ringa, mā te rorohiko rānei?
- He aha ētahi pikitia, hoa hoa rānei e pai ana?

- He aha ki a koe te ariā matua o te tuhinga?
- He pātai āu mā te kaituhi?
- E mārama ana koe ki ngā whakaaro o te kaituhi?
- He pai ki a koe te tuhinga? He aha ai?

